

В Т Е М Р Я В І.

ОРИГІНАЛЬНА ДРАМА В 5 ДІЯХ І 6 ВІДМІНАХ

МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО.

Видане Василя Лукича.

Коштом товариства „Руська Бесіда у Львові“.

Ціна 20 кр.

ЛЬВІВ 1893.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
під варадом К. Беднарського.

ЛІТЕРАТУРНІ ЗБІРНИКИ

укладу

ВАСИЛЯ ЛУКИЧА:

ВАТРА літературний збірникъ. Выдавъ *Василь Лукичъ*. — Стрый 1887 р. Стор. 215 въ ред. 8-ць. Друковано въ 800 прим. Цѣна 1 злр. 50 кр. Знижена тільки 1 зр.

Змѣсть „Ватры“ такой:

I. ПОЕЗІЯ. Шевченко Тарасъ: До сестры. Перебендя О. Скорбні пѣснь. Руданскій Стефанъ: Мазепа, гетьманъ українскій. Руданскій Стефанъ: Павло Полуботокъ. Сивеньскій В.: Ельдorado. В. О.: Туга московскаго жаңдарма. Кулѣшь Панталеймонъ: Волк колодязя. Чумаки-пѣльжане. Степъ Гадапъ-вѣщуванъ М—вей: Дужка Гетьманецъ: Тяжко дивитись. Край могилы. Корженко: Сонъ. Кученко Ул.: Степы. Млака Данило: Буковинська ідилія. Федькович Юрій (Осипъ): Нова Сѣчь. Сторожа на Русь. Убогій лѣснь

II. БЕЛСТРИСТИКА. Мордовецъ Данило: А все Преподобный (Оповѣдане). Чайченко В.: У церквѣ (Етюдъ). Конисскій Олександръ: Свчовикъ Мирный Опанасъ: Ловы (Оповѣдане). Нечу Левицкій Иванъ: Два браты (Казка). Франко Иванъ: Місія. Лещакъ Лучакъ Володимиръ: „По матурѣ“ (Гумореска).

III. ЧАСТЬ НАУКОВА. Конисскій Олександръ: Біографическія замѣтки Мордовецъ Данило: Автобіографія. Драгомановъ Михайло: Изъ исторіи вѣрши на Украинѣ. Барвѣнскій Олександръ: Поглядъ на житє и творы Тараса Шевченка. Барвѣнскій Олександръ: Оглядъ житя и творѣвъ Юрія Федьковича. Д-ръ Огоновскій Омелянъ: „Юрій Горовеико“ (Літературна оповѣстка). Франко Иванъ: „Д. Л. Мордовецъ. Оповідання. (Опѣвка) Жукъ Семенъ: Зруйнована Батурина (Исторична розвѣстка послѣ М. Костомарова). Лепскій Давидъ: Домашній звѣрята въ деякихъ людовыхъ вѣрованяхъ. К—ій О.: Осередковий Архивъ въ Кіевѣ. Лукичъ Василь: II. Архивъ „Малороссійской Коллегіи“. III. Сулимовскій рoдинный Архивъ. IV. Іаланандер рoдинный Архивъ. Сумецъ Н. Т.: Украинско-русскій прѣзвища (Статья написаной въ московскѣй мовѣ владивъ Василь Лукичъ). Лукичъ Василь: Угорскія Русь. Вѣстки и замѣтки: До житисни Шевченка. Могила Олексы Стороженка. Украинска воєнна муза. Звѣздъ наукы. Стереотипы до выдана Кобзаря. „Руска исторична бібліотека“. Записки сьскій памятки. Гетьманскій клейлоты. Шабли Мазены. Украинско русскія чины и уряды та ихъ плата.

КВѢТКА літературний збірникъ. Выдавъ *Василь Лукичъ*. Львѣвъ 1890 р. Стор. 128 въ ред. 8-ць. Цѣна 30 кр.

B.2696

В ТЕМРЯВІ.

ОРИГІНАЛЬНА ДРАМА В ПЯТИ ДІЯХ І ШЕСТИ ОДМІНАХ

М. СТАРИЦЬКОГО.

Виданє Василя Лукича.

Накладом Товариства „Руська Бесіда“.

У ЛЬВОВІ, 1893.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Бедварського.

Михайло Старицький.

ВИСОКОПОВАЖНОМУ АРТИСТОВИ

МИКОЛІ КАРПОВИЧУ САДОВСЬКОМУ

присвячує

АВТОР.

ДІЄВІ ЛЮДИ:

Тетяна Онуфрїївна Коломийчиха — багата вдова, жінка уже літня; ходить в намітці.

Домаха — дочка її, літ 20-ти; гарно прибрана.

Степан Петраш — чоловік Домашин, молодий, хворий. Іритуєть ся і запалюєть ся в розмові хутко, важко дишачи і тоді кашля.

Марина — дівчина літ 18-ти, з другого села. Ходить вся в чорному, мов послушниця; говорить тихо з повагою; часто зітха.

Тягивус, Ляріон Потапович — старшина; товстий, задушливий. Чуб низько на лоб; оливою мастить. Все морга очима й зітха, а під чаркою гика й сопе.

Лобчинський, Лукян Гаврилович — писар; молодий, важний; закида в розмові по московськи; носить борідку; ходить в ботфортах і піджаці; говорить трохи в ніс.

Мошка Шнігель — шинкар; середніх літ, низько острижений з височками; борода довга. Дуже жвавий в рухах і при розмові аж захлипаєть ся, сьпіва. З западнього краю.

Рівка — єго жінка; товста, курноса, в атласному паризі; чухаєть ся часто.

Петро Мороз — сивий, згорблений дід.

Свиридика — ще не стара баба; ряба.

Циганка-знахорка — стара, чорна в рямі; голова обверчена ганчірками, як кошиця.

Леонтій — молодий парубок, простакуватий; наймит.

Наталка — літ 16-ти, попихач. Обоє у Коломийчихи.

Подорожня }
Подорожній } люди з Марининога села; прочани.

Молодиця — вистроєна у такі кольори, аж кричать.

Харко } судді при волости; первий мовчки сидить і зрзу
Карпо } регоче; другий -- жвавий.
Явтух } селяни.
Свирид }
Урядник — при формі.

Селяни, парубки, дівчата, прочани, десяцькі.

[Дієть ся за наших часів].

Д І Я П Е Р Ш А.

На першій пляні: з-права куц, за ним колоди; з-ліва — кавалок греблі з мостиком. під яким видно воду [по греблі і мостику ходять]. На другій пляні з-права коршма з ганком; за нею видно уїну повітки. На третій пляні, або 4-ій, з-ліва частина фасаду домика з написом: „Волостное правление“; за ним і перед ним проходи. Задня завіса — вид села; близь шинку колодязь з журавлем і коритом. На греблі високе дерево. Лаштунки і арки лісні. Літо. День.

В и х і д і.

Карпо, Степан, Дід, Мошка, Явтух, Свиридиха, Наталка,
молодиця і другі.

[На колодах сидять Карпо і Свирид; на греблі — Степан і Дід; на кориті і цямрині — Свиридиха, молодина і ще двоє жінок, Свиридиха щось бреше їм; Явтух коло Наталки, що тягне воду; Мошка проходить ся, все позираючи трівожно на „Волостное правление“. Неділя].

Явтух (до Наталки). А дай, дівко, напитись.

Наталка (подає відро) Здорові, пивши!

Свиридиха. А господиня, пані Коломийчиха, дома?

Наталка. Хвалити Бога, нема.

Свиридиха. Лютує?

Наталка. Не доведи Господи! Дочку жучить, а нас то вже пече...

Явтух. Спасибі, дівко! (Наталка пішла).

Карпо (до Явтуха) На ярмарку був?

Явтух. Був.

Карпо. Підсвинка?

Явтух. Ні, вівцю.

Карпо. А як?

Явтух. Ет!! (Махнув рукою і почав набивати люльку).

Свиридиха. Хліба дасть Біг, паші нема... так що вже там скотина?

Свирид. Під осінь за одну шкуру піде.

Явтух. Одно слово — розор! (Сіда).

Дід. Не чув сину, коли буде начальство нове?

Степан (з удкою). Та вже-б і час; тільки не чуть.

Дід. А наші то надолужують...

Степан. Урветь ся, дідуню, їм нитка... А!! піймав ся! (Витяга рибину).

Дід. А що, хіба новий мировий посередник строгий?

Степан. Потурать не буде. (Надіва приваду, закида).

Дід. Ох, коли-б і до наших добрались!

Степан. Чудно мені, діду, одно: як-же ви таких вибираєте?

Дід. Що-ж? Темність, убожество, а найпаче горілка: хто більше виставить, того й сила... та ще поки ствердять, скільки перекинеш... то й вибирають нікого — темнота!

Степан. Чого-ж школи не заводите?

Дід. На які гроші? Тут гризти нічого.

Степан. Та я їм знаходив на це здобутки, щоб на приріданих ґрунтах завели общественну запашку, а вони послухались писаря та Мошки і оддали старшині Тягнивусу за дárма, а гроші тут же і пропили.

Дід. Так, так, свої-ж і ссуть їхню кров.

Степан. Я трівожив був і начальство, і воно з охотою... так вони мене перед ним в дурні пошили.

Дід. Дикі!

В и х і д 2.

Ті-ж і Рівка.

Рівка (сіда на порозі). Ух! Аж у очех червоно... мов земля хилить ся.

Свиридиха. Переспали певно?

Рівка (зітха). Переспала. Такі часи: нікого нема, жадної комерції.

Мошка. Тенерички село нічого не варт: хоч запали!

Карпо. Ой, погано! Тут одна тільки й думка, де нам хліба на зиму узяти?

Явтух. Виходить — лягай! Значить — шабаш і змін!

Молодиця (все вертілась). Хоть-би почаствував хто, — веселіще-б стало.

Свирид. Ач їй одно в голові...

Мошка. Та зайдіть — набір.

Свирид. Хіба.

Свиридиха. Годі, годі! Уже-б і потяг, а після жінчина плахта, чи подушка оддувайся: це вам не Степанова позичка, що на безрік, а цей з мясом здере.

Мошка. Та що ви бабо, такі сердиті!

Свиридиха. Бабо! Через вашого брата і скажишся!

Карпо. Як наші баби показяться, то ми їх — Мошці!

Свирид. Свою рябу я й зараз. (Карпо, Явтух і Свирид пішли за волость).

Мошка. Добрий гешефт! Уф, бідні — Манця, Сурка, Рувик, Шмулик, Шльомочка, Гершко і Рухля!

В и х і д 3.

Ті-ж і прочани.

(Прочани йдуть з глибини з-права до колодязя).

Дід. Не клює?

Степан. Спека. (Знов закида). Так-то діду! Нічого з тим сліпим людом не вчиниш.

Дід. Вівці!

Степан. Як-би слухались, та горільчану отруту менш заживали, то-б і їхнє добро росло. Теперички — і банки, і пільга...

Дід. Благодареніє Господеви, що й казать!

Степан. Ото-ж я й торочу, що й убожества оцього збулись би, аби тільки спільно та з розумом за діло бралися: і землі-б можна од сусіднього пана прикупити, — банк і гроші дасть, — і в посесию можна-б сумежній хутор узяти... так хіба-ж їх присогласиш?

Дід. Вівці, одно слово — вівці!

Степан. Може того ще вони до мене з обаскою, що я чужий? Так уже-ж мало не рік, як оженився я, і поки теща Коломийчиха уповала на пана, то всім хазяйством орудував, і здасться нічого людям не жалував...

Дід. Остатнє отдавав; через те і тепер поневіряєшся.

Степан. Тоді й слухались, хоч по троху, а тепер, коли моя неспромога, то й одкинулись.

Дід. Від дикости і нужди: воно озьвірює... от і собака голодна те-ж: ти їй хліба давай, а вона тебе і за руку цапне. Піду ще я до людей про обчеський капітал побалакати.

Степан. Ой, глядіть, щоб не пронав! (Дід пішов аж за волюсть).

Рівка (до прочан). А звідкіля Бог несе?

Подорожня (розпаковуєчись). З Кііва.

Мошка. Що там по дорозі, як хліб?

Подорожня. Погоріло в пень.

Мошка. Як і у нас. Ой, вей, вей! Шлехт!

Прочанин. Та ще болість.

Рівка. Ой, не кажіть про ту слабість, — цур їй!

Мошка. А сами ви будете звідкіль?

Подорожня. З Очеретуватого.

Рівка. Очеретувате? Це там, де держить Абрумка?

Подорожня. Еге-ж.

Рівка. Хороше село, багате село — знаю, знаю і панський двір пожондний і садок... ой, ой!

Подорожній. Порубали.

Рівка. Хто порубав?

Подорожній. Білашенко козак.

Рівка. Яким правом?

Подорожній. А таким: купив, та й уже!

Подорожня. Та ото ще штука: як тільки пан продав, так узяв зараз, та й умер... ото скажи!

Рівка. Ой, вей! Вус дас кумедия?

Мошка. Гешефт!

Свиридиха. Це той пан з Очеретуватого, що був батьком нашому Степану?

Подорожня. Якому Степану?

Свиридиха. Та он... Степану Петрашу, що держить Коломийчнину дочку Домаху? Він же з вашого села.

Подорожня. Ага, ага! Знаю, чула. Він бачите, не рідним, а самосійним синком був, від пана і ключниці; а покійна вже дочка того пана взяла его до двору і виховала, як брата... і другу дівчинку те-ж узяла... така вже добряча була... і — і, Господи! (Марина оддалеки й сіїла, а почувши, якое змішалась, тихо встала і пішла з тиковкою до містка).

Мошка. А у пана було багато таких сиріток?

Подорожня. Мало чого не брешуть, а про покійного пана гріх слова сказати: і хати становив, і худобу давав...

Свирид. І довго Степан був при дворі?
Подорожня. Років з шість, до смерти пачни. (Рівка з Мошкою балакають тихо, показуючи на волость).

В и х і д 4.

Степан і Марина.

(Свиридиха тихо розмовля з прочанами. Молодиця повіялась далі).

Степан (зуздівши, схоплюєть ся). Марино!

Марина. Ой, як несподівано...

Степан (дивить ся, держучи за руку). Господи! Не знаю, де я й стою? Я уже думав, що ти минула наше село. Тоді й словом не можна було перекинутись...

Марина. Та й минула-б, бо нашим днювать тут не рука.

Степан. І жалю-б не мала?

Марина. Що-ж, Степаночку, розійшли ся наші шляхи — минуле назад не вертаєть ся. Як-би в мене не боліло серце, а потурати єму великий гріх... Я і то рада, що Печерські Сьвяті втихомирили мою душу.

Степан. От, мого горя, так уже не втихомирить ніхто.

Марина. Твого?! Що-ж тобі? Ти справді змарнів.

Степан. Горе тільки рака красить... (Павза. Марина дивить ся на Степана і зітхнувши втира сльозу). Присядь отут хоч на хвилину...

Марина (сіда). Коли-б наші не кинули.

Степан (сіда рядом). Та он, видно їх! (Павза). Ох, Марино! Як я занудив ся за тобою, як занудив ся!

Марина. Чого-ж то тепер? А перше, коли нудитись було не гріх і не сором, зацүрав.. Ох, Степку, Степку!

Степан. Несчастний Степко твій!

Марина. Для чого-ж ти взяв такий хрест?

Степан. Марино, мене примусили; вір мені — я не при собі був, я нічого уже не тямив, що й навкруги діялось.. (Гірко). Покійний пан, батько мій...

Марина. Не кажи мені про його лихого слова: покійний пан справді були і мені за батька рідного, а що дочка єго панночка, любила нас, як мати, учила всьому, всьому... Пошли їй, Царице Небесна, райську утіху й радість!

Степан. Ох, що й казать: як-би Господь не прийняв душі єї, то й наша-б доля була иншою; а то пан збожево-

ліли, їх повезли в чужі краї, а над нами, осьвіченими панятами, почали посесори знущатись...

Марина. Не згадуй лихого, не нарікай — Бог з ним!

Степан. У мене проти волі закипа жовч, коли свою скруту згадаю: як повернули ся ото пан, та взяли мене знову... — за машталіра... те-ж ласка: з безбатченка — в паничі, з паничів — в мужики, а з мужиків — в машталіри!

Марина. На що ти мені нагадуєш той час, що вже ніколи, ніколи не вернеть ся, — коли ти мені присягав ся в вірнім коханні, коли я тобі перед Богом подала слово... а — ах! Не треба, не треба! (Закрива вид руками, ніби від болю).

Степан. І те моє присяганняє поломано чужою волею, а житє-побите від примхи. Привезли мене пан у це село до Коломийчихи; побалакали з старою, мене-ж з Домахою, дочкою єї, в садочку zostавили... а у вечері ото і питають: — Як тобі Домаха? — Моторна, кажу, дівчина. А вони: — Ну й гаразд, я єї за тебе висватав... Я трохи не впав, та в поги: — не губить, — у мене єсть суджеца... А вони, як довідались хто, то аж посатаніли! І не думай про ту — гріх, Сибір! Та як почали: — ради кажуть, твоєї душі, — я не допущу вас і побачитись, завезу, коли що, єї у тридесяте царство... а коли ожениш ся з нею, то і ту зробиш щасливою: я все своє добро на тебе і на тамту одишу...

Марина. Так би й було, коли-б не нагла смерть... а тут тільки щось непевне...

Степан. Не знаю... Прости єму Господи, за мене, а тільки наносіли, почали улещати... а мені без тебе було уже — на кім, не на кім — однаковієнько...

Марина. Бачиш, а мені без тебе — тільки в черницї, а другого я-б своїм горем не наділила...

Степан. Що-ж, так судило ся...

Марина. А коли так судило ся, коли Бог тобі доручив таку долю, так уже і корись їй без ремства.

Степан. Не можу подолати серця...

Марина. Чому? (Трохи гірко). Твоя-ж жінка, кажуть, і хороша... красуня і багата... хіба може не любить?

Степан. На горе — ні! Любїть то вона мене любїть —

ремствує, мучить ся, плаче... а я не можу її пригорнути, хоч убий!

Марина. То гріх і перед Богом, і перед людьми, то лукавий камянить тобі серце!

Степан. Мені іноді і жалко її стане, а то знов злість закинить... а як ще через жінку теща накинетъ ся, то в мене аж у неїнках закрутить!

Марина. Може жінка й нічого, а теща...

Степан. Та теща — то не людина: люципера-б вигнала з пекла.

Марина. Така-б то люта?

Степан. Зьвір! Вона мені з початку годила, поки не прочула про смерть батька, а тут зразу сказала ся і почала поїдом їсти...

Марина. Ошукалась знати в сподіванці...

Степан. О-ох! А мені вже випало таке пекло, що... (Закашляв ся).

Марина. Мати Божа, зглянь ся! Ти слабій, горш на огні...

Степан. Одна яма заспокоїть..

Марина. Степаночку, голубчику! Не кажи такого, не край мені серця, мій безталанний...

Степан. Такий уже безталанний, що хоч наложитъ на себе руки...

Марина (силеснувши руками). Господь з тобою! Хсвай тебе Цариця Небесна від такого гріха! Ох, тяжкий він, тяжкий; нема єму, кажуть, опрощення на тім сьвітї. Слухай, ріднесенький мій, як мене Бог одвів від цього гріха: коли я почула, що ти одружив ся, то мене пригнітила така нудьга, така туга, що я й місяця собі знайги не могла; ходила я з тією нудьгою, та не в моготу було носити її: ні молитва, ні що не йде в голову, а одно — мука тягне до річки... Ну, так ото раз прибігла я, а мені, на зустріч странник старий, старий: борода довга, та біла, як молоко, а очі знід синїх брів, так і дивлять ся в душу... Я затремтіла й мовчу.. — Цевно у тебе горе велике? — питають. — Велике, кажу, та як заплачу... Посадили мене странник коло себе, стали ласкаво розпитуватись. — Твоє горе, кажуть, може ще ласка Божа; може тебе горем цим одведено від більшого лиха, а ти ремствуєш на сьвяту волю; ми тільки бачимо, що перед очима, а Господь прозира у віки віків... І став мене

странник річами своїми розважати, і стала після его річій стихать моя мука, і потягла мене жадоба постраждать і чужому счастю послужити... Так і ти, мій ріднесенький, сумирись серцем і покорись волі Господній: чи ти-ж можеш знати, яка тобі присуджена доля? Може тебе щастє ще жде..

Степан. Не сьмій ся!

Марина. Я не сьміюсь: ти знаєш, який ти мені дорогий...

Степан. Ох, а ти мені — і не знаю!

Марина (злякано). Не говори, не говори такого! Викинь і з думок!

Степан. Не сил... Люблю я тебе, кохаю...

Марина. Ай!! (схопилась мов за пострелене серце). Завіщо ти вражаєш моє серце у край? На що тобі моя мука? От у мене ледве затяглась струпом від твоєї-ж руки рана, а ти й струп хочеш зірвати...

Степан. Що-ж мені з собою робити, як мені оте все задушити, щоб і гласу не подавало?

Марина. Переможи себе, корись Божій волі! Заспокій і себе і других, працюй, живи для бідного люду, як панна учила, наставляй его на розум, захищай від напастників...

Степан. І так би то цілий вік, як крепак... гни спину... для других... а для свого серця — ні утіхи, ні надії?

Марина (встає). Утіха — в людех, а надія — в Бозі!

Степан. Куди-ж ти?

Марина. Пора! Ще до Лукянихи зайду...

Степан. Я проводжу... Коли-ж побачимось? Хоч цієї надії. остатньої... не одбирай!

Марина. Коли ти з своїм серцем справиш ся?

Степан. Не знаю, як і справлюсь з оцим ворогом! (Показує на серце). Хіба розірвати его, задавить, щоб і не билось, щоб і не тріпалось...

Марина. Степане!

Степан (гірко). Щоб бачитись же...

Марина. Ти мені такого ще горя не вчиниш!... (Пішла тихо по греблі; за нею Степан).

В и х і д 5.

Старшина, писар, Карпо, Явтух, Свирид, селяни і перші.

(Виходять зза волости з гомоном до шинку. Свиридиха вмішалась у юрбу; підійшов і Мошка).

Старшина (розводить руками). Не могу, не могу!...

Писар. Статя в законі гласить: „Без особого постановлення, предписанія і тому подобне — возбраняється...“

Явтух. Що-ж воно? Виходить... стало быть... шабаш і амінь!

Карпо. Ой, гвалт, люди добрі! Тут нема не то, що на харч, а й на озимі посіви, а вони в якісь порядки грають ся.

Свирид. Подавай нам зараз або наш запасний капітал, або хліб!

Рівка. Ой, вей, вей!!

Дехто. Що дня підскакує ціна.

Другі. Після і не докунити ся!

Старшина (утира лоб). Ох, Господи, помилуй мене грішного... я теє...

Писар. Та розумієте, на все указується закон; без закона ти не маєш права і чхнути: виїде надлежаче розрешеніє, ну і чхай собі, скільки влізе, і тому подобне, а до того — протокол!

Свирид. Та що він забива баки!

Карпо. Ловко!

Старшина. Що я? Бумага прийде, ну і теє... а без бумаги, яке мені, прости Господи, діло?

Явтух. Та коли-ж то?... Гвалт виходить?

Карпо. Ой, очортіло вже ждати!

Разом
 { Дехто (з заду). Вони й не писали нічого!
 { Свирид. Не вірте їм!
 { Свиридиха. Розтринькали! Розграбили!
 { Рівка. Ой, мамеле, тателе!

Писар. Можете провірить. По сходящому журналу, за N° 436 значить ся: доношеніє его високородію, господину Мировому Посреднику, вельма екстраординарне і конхведицальне, з присовокупленієм рапорта по чрезвычайной надобності.

Карпо. Яка там чайна надобність, тут хліба дасть Біг?

Свирид. Та їм чаї в голові!

Дехто (з заду). Може на їх і капітал обчеський пішов?

Карпо. Ревізію зробити!

Рівка. Гевулт!

Явтух. А вже-ж... коли що... так нема чого... овва!

Усі. Еге, еге! Ревізію!

Писар (Старшині). Неблагоприятний оборот.

Старшина (до Мошки). Мошку! Як-же воно... ти вже тее... щоб тихо... (До гурту). Що-ж ви бунтуєте? (По мірі гвалту, показують ся денеде цікаві баби, хлопці й дівчата. Люд гуде. Мошка, старшина і писар тихо радять ся).

Мошка. Люди добрі! Та розміркуйте-ж, що вони можуть без начальства? Казьонні гроші... Ой, вей, яке страшне діло! Без дозволу жадної копійки не можна й понюхати — вірте мені!

Свирид. А сам давно нюха.

Старшина. Ох, Господи, прости согрішення, настави й ослаби...

Карпо. Так ми і провіримо оте казьонне добро́, хоч спокійніше на душі...

Писар (Старшині). Це Степанові штуки... завели бунтаря?

Усі. Ревізію! Ревізію!

Рівка. Ферфал!

Писар. Статя усматриветь, що ревізія робить ся по обчеському приговору, каковий должен і понятих для сей надобності ствердить...

Старшина. Так, так... Ох, Господи, гріхи наші... а ви... проти статі... це-ж тее... свавольство, бунт!

Писар. Для законності-ж приговора должны бить в наличності хуторяни і тому подобне...

Старшина. Так, так... іменно... і тому подобне...

Мошка. Де-ж теперички їх зібрати? Робоча пора...

Свирид. Та що це нам, братці, за несчастьє з тими хуторянами?

Усі. Точно: напасть одна!

Карпо. Ой штука, так штука! Коли нам що на голову, так хуторян скликають, а коли хуторянам — так нас, а як тра закинути справу на безрік — то вже і тих, і других!

Явтух. Нехай тільки... як раз! Та одно слово і шабаш!
(Галас).

Старшина (до Мошки). Ти мені... тее... адже сам... так уладнай конешне!

Мошка (до Карпа). Не бунтуйте, дядьку — ми вам такий ба-саринок... (До Явтуха) Пане Явтуше! Розписку вашу о! (показує) тільки тихо! (До Рівки) Ша!! (До громади) Люди добрі, пошціві господарі!

Дехто. Бач, з яким смальцем!

Мошка. Про такі справи серед вулиці не балакають, далі-Буг! Ходітьте в шинок і розміркуємо все толком...

Дехто. Це путяще слово.

Свиридиха. Не ходіть, не слухайте!

Мошка. Я ставлю могорич... і коли тихо та мирно, то можна підсобити: я знаю, що вам ждати не можна.

Всі. Не можна, не можна!

Мошка. Так ходітьте: за чаркою, за другою щось вигадаеть... поки начальство... Ляріон Потапович з своїми... буде антик, їх бін а їд!

Свиридиха. Не йдіть! Не пийте!!

Всі. Ну, це вже, баба, дурниця! Ходім!

Старшина (втира піт). Ох, ослаби, остави! (Пішли в шинок. Свиридиха горичить ся; ві Рівка частує й успокоює. Прочани бай-дуже полуднували).

В и х і д 6.

Свиридиха, Рівка, Прочани, а потім Марина і Степан.

(Дівчата проходять по вигону з піснею; за ними деякі парубки. Прочани збирають тлунки).

Рівка. Що? Й одночивати не будете? Може-б чим підкрішились?

Подорожня. Ні, спасибі, — ханаємось: ще не малий світ... та де Марина ділась?

Подорожній. Та ото, чи не вона йде?

Марина (на греблі). Ну, зоставайсь, мій ріднесенький. (Цілує). Памятай, що я безталанна...

Степан. Коли-ж побачимось?

Марина. Коли здавиш своє буйне серце.. (Пішла).

Степан. Та я й роздавлю єго! (Стоїть за вербою).

Свиридиха (Рівці). Бачила? Цілувались!

Рівка. Не вже? Цікавого сторня...

Свиридиха. Бий мене сила Божа, коли це не єго полюбовниця?!

Подорожні. Ну, прощайте! (Пішли на право по авансцені).
Рівка і Свиридиха. Щастя вам Боже! (Степан пішов, про-
вожаючи їх очима, за волость).

Вихід 7.

Ті-ж, писар, а потім Мошка.

Писар (до Свиридихи). А що, не закидала? (Одводить).

Свиридиха. Закидала; кажу їй: „приравняй; твій же гли-
стюк, а мій — орел білозорець; твій — маґазинний смо-
тритель, а мій — сила!“

Писар. Спасибі, спасибі; ловко!

Свиридиха. І Коломийчиха за нас, так дочка ще приска;
але стійте — я оце стежку знайшла...

Писар. Розчудеснійше! Озолочу!

Свиридиха. Закинемо гачка.. (Щось шепче).

Писар (тре руки). Гм! І тому подобне? Сіє присовокупим
к ділопроизводству.

Мошка (виходить з шинку). Пане писаре! Лукян Гаврилович?

Писар. А що? (Свиридихі). Так ти-ж дивись!

Свиридиха (виходить). Не бійтесь!

Вихід 8.

Мошка і писар.

Мошка. Куди ви це?

Писар. Хотів купатись: від ваших ділов аж у жар вкинуло.

Мошка. Де тут? Одна тванюка.

Писар. Коло Коломийчихи; там край левади чисте і гли-
боке плесо.

Мошка. Хіба. А слічна у Коломийчихи дочка молодниця,
антик-баба, даліБуг!

Писар (показує). Н-да! Матерялець... і тому подобне...

Мошка. Хе, хе, хе! Може пан писар того і купатись лю-
бить? Чоловік єї нічого не варт... тпху! і тільки!

Писар. Правда, що випльовок, а глянь ти, яке вредне!
У-у! Ну, та я доїду его!

Мошка. На щот баби?

Писар. На щот многих статей.

Мошка. А его б здихатись треба.

Писар. Найнеобходимійше: сьогоднішній бунтик це єго словопроизведеніє.

Мошка. Якось трохи притихли... а то було шрекліх!

Писар. То то якось? На день, на два, а потім випливе... тоді до пана писаря... Щоб іще через ваші шахрайства до уголовного судопроизводства не влучити?

Мошка. Жартуєте — то пусте... та й ви-ж з однієї миски?

Писар. Но, но, но! Наша хата з краю... Моє діло тільки — аби книги справні, та судебні производства не в затяжці та приговори з долонною арихметикою, а про сумі і тому подобне... начхав!

Мошка. Ну, ну! Ми і про суми... ой, вей, як оборудуем! У мене до вас діло єсть; ходіте, почастую.

Писар. Ну єго, до твоїх мух! Сюди коли хоч; оттут, на колодії.

Мошка. Гіт, гіт! Можна й сюди... я хотів порадитись.

Писар. Та й радь ся; а тільки горілки — не з бочкою, не підправленої тютюном, а з твоєї коморки: не то — протокол!

Мошка. Веселий пан! Я вас почастую... ой, вей, якою... і добраго тараня...

Писар. Ну, ну!

Мошка (гукає сіни). Я зараз... Ріфуню, Любушу! (Всекає).

Достань-но тараня, що під перина... (Писар крутить цитарку. Чути з шинку сьміх і сьпиви. Мошка виносить пляшку, налива стаканчик і любує). А ну-те, пане писаре! Е, то що нєбудь особенного! А!! Гетрунк! (Писар випив і роззявив рот, витріщавши очи)

Мошка (по павзі) Ну! Як?

Писар (з ляком). Що це?!

Мошка (усьміхаєть ся). Перцївка!

Писар. Ну, ну! Хай їй чорт! Як вогонь!

Мошка. Хе, хе! Сердита точно, але гіт!

В и х і д 9.

Ті-ж і Рівка.

Рівка. От і тараня; призволяйтесь.

Мошка. Цц! Цц! Антик не риба! Давно у мене не було такого товару.

Рівка (перебира шматки). Аж сьвітить ся! Ой, ой! настоящий балик!

Мошка. Що балик, після такого тараня! (До Рівки). А ти там підсилай, частуй, скільки хіть: запиши на старшину.

Рівка. Гіт, гіт! (Пішла).

Мошка. Викушайте ще! (Налива).

Писар. Подобаєт: і такове предложеніє слідуєть прийнять к руководству. (Пє). Чи ба? Лекше пішла.

Мошка. А третя піде ще лекше.

Писар (рве зубами рибу). Одначе на твоїй тарані зуби поламаєш... так я тебе до мирового за членовредительство... і тому подобне...

Мошка. Вус? Та ви своїми зубками перегризете й цеглу! (Присіда). Діло єсть, хороше діло! Ой, ой, ой, яке діло! Гешефт! Коли єго з толком обміркувати, то й у пана писаря кишені трицяти муть і бідному Мошці перепаде копійчина.

Писар. Яке діло?

Мошка. Яке? Ой, ой, ой! (Заплющує очи). Гешефт такий большой, такий здоровий, якого ще не було... ох!

Писар. Ну, ну!

Мошка. Вам звєсно, що усюди хліб погорів?

Писар. Ну, що-ж? І нашому брату паскудно, і вашому скверно: не буде чога таскати в шинок. Та ще від начальства підуть предписанія, справки: одна слякоть і сухомятка.

Мошка. Гм! Гм! З одного кінця воно ніби і сухомятка, а з другого — шмалець.

Писар (запалює цигарку). Бреши, бреши!

Мошка. А чи пану писарю звєсно, що як недорід, то хліб що дня дорожя, і коли-б у нас єго було багато..

Писар. Коли-б у ковбаси були крила, то кращого птаха не було-б і на сьвітї.

Мошка. Ой, фе! Ви все пане писаре, про трафне, краще про кашірне слухайте. Скажіть менї, пікалуста, — поки новий начальник не приїхав, то з важними ділами треба стояти, — приміром — з обчеськими приговорами, капіталами, запасним магазином?

Писар. Як стояти? Єсть справляющий должность. Ділопро-

ізводство і тому подобне іде безотлагательно, не взираючи ні на що.

Мошка. Добре! (Тре руки). А скажіть-но мені ще піжалуста: по бамазі, на щог тієї слабости, де требують гнилі дині, кавуни і огірки викидати, — можна викинути затхле зерно?

Писар. Там сказано про зелінь і гнилі продукти; хліб єсть продукт — стало бить єго можна палити і тому подобне...

Мошка (тре руки). Дуже добре! Ну, скажіть мені, піжалуста, ще: коли в маґазині портить ся хліб, то громада може просити єго перемінити?

Писар. Неодмінно: протокол, осмотр і ствердженне...

Мошка. Гіт! (Аж схоплюєть ся).

Писар. Та що за рѳспитки і тому подобне?

Мошка. Стійте любуню, ще мені скажіть, піжалуста: і при нових порядках можна буде людий за недоїмки на сахарні наймати?

Писар. Найпервійше: продавать худобу і хазяйські орудия возбраняєть ся!

Мошка (тре руки). Антик! Ой вей мір, аж страшно подумати, який буде барин! (Сюди й туди біга).

Писар. Та в чім річ? Що ти морочиш?

Мошка (сіда). Ой, гевулт! Такий гешефт, іх бін а їд, мов з Мойшем порадив ся!

В и х і д 10.

Ті-ж, Коломийчиха і Степан.

Коломийчиха (виходить з глибини з-права). От, ти поговори з старшиною, побалакай з ним, роскажи єму свої байки, щѳ привіз з злиднями!

Степан (ідучи велід). Не з полохливих — роскажу.

Коломийчиха. Своєму батькови!

Степан. Не почує в землі.

Коломийчиха. А провалив ся-б і сам ти до його, — туди тобі і дорога! Обійшов, одурив, ошукав: і се, і те дам — і землю, і гроші... озолочу, та й годі! Сам пронав і добро прахом пішло: розханали чужі, а свої пішли з дулею...

Степан. Та я не зазіхаю.

Коломийчиха. Не зазіхаю! Та що ти без гроший варт? тиху!

Степан. А ви продавали свою дочку за гроші? Ну, на ярмарку часто бува, що й проторгують ся: на те комерция.

Коломийчиха. Комерция! Від тебе комерция? Перевів чуже добро, хліб погноїв...

Степан. Він уже давно такий...

Мошка (писарю). Слухайте: це дуже важне. (Писар з Мошкою сидять на колодках за кущем, так що їх Коломийчиси і Степану не видно).

Степан. Не лайте хоч батька!

Коломийчиха. Не лайте? Лаяти му, усі кістки єго переберу: наградив зятьком, — сердобольний винайшов ся на чужу кишеню! Та я до начальника: порозпозничав мое добро лодарям, так з них прав!

Степан. Та й начальник скаже, що моя правда: хіба можна у таку пору розор за довги робити! Тут голод, а ми за грабіж?

Коломийчиха. Нема чим отдавати, так наділи заставляй, чи на роботу запродавайсь!

Мошка. Хе! а гіте копор?!

Степан. Та Бога бійтесь!

Коломийчиха. Своє придбай і даруй, а на чуже добро не присьвчайсь! Ти мені різписки оддаси, то я й сама виправлю.

Степан. Коли на те піде то й різписок не дам: мене позивайте, а не людей.

Писар. Ого! Сокритіє документів і рострата.

Коломийчиха. Як? Розбій! Івалт! Та я тебе ззім! Ходім до старшини!

Степан. Ідїть, хоч і до писаря! (Одійшов).

Коломийчиха (на греблі). Розграбили, розмантачали, рознесли проди чортові, харцизяки, п'яниці. (Заходить).

Степан (вслїд). Будь ти проклята! Мало тобі поту людського, — кров би всю виссала! Та не дадуть тільки — от що! (Сїда на дябрині в знемозі).

Писар. Намотати на вуса — і під суд!

Мошка. А з должности можна „а веґ“?

Писар. Найпервое і тому подобное: статью подженьом і чернецького хліба!

Мошка. Іх, який би антик був! Теперечки ходім, я вам розкажу що небудь особенного... (Пішли на право по предконову).

В и х і д II.

Степан і Домаха.

(З шинку несеть ся гвар, сьміх і сьпіви. Чути голоси: „Ляріон Потапови і, голубчик!“ „Батько — одно слово — батько!“)

Степан (важко дыха). Помирились і Благодітель! Ой! В грудех давить і в голові гуде!... Мариночко! Не легко перемогти оте все!

Домаха (підходить з глибини). Степане! Ось де він; а я цілий день як божевільна шукаю...

Степан (як опечений). Ой, що тобі? (Подав ся до колод).

Домаха. Як що? Сьогодні-ж людем празник, неділонька сьвята, а я усе самісінька у хаті, мов у тюрмі.

Степан. Правда, що тюрма, та ще з таким катом...

Домаха. Ти все на матір лихо звертаєш, а сам як той вовк, по за́кутках, по шинках, аби не дома...

Степан. Так ти ще мене шинками дорікаєш разом з тещою? Та я-б радійший був упитись на віки, так і тут горе: натура не прийма! (Сіда на колоді).

Домаха. Хто тебе зна: усі сьміють ся мені; мати...

Степан. Не згадуј мені її: вона оце з мене кров точила...

Домаха. Чпм же я винна?

Степан. А тим, що тільки знаєш себе, а мене і взнати не хочеш... чужий я тобі...

Домаха (з сльозами). Не любиш ти мене, от що! Ні погуляти зі мною, ні поговорити, ні в люди піти... так і илыве за водою мій мій вік без привіту...

Степан. А мій уже де вік? Глянь на мене! (Кашля).

Домаха. Хіба я заідаю, хіба не годжу? Не те... єсть причина...

Степан. Та ти отсюди зазирни, у це місце... розірви мої груди!... Як мені солодко жити на сьвітї?

(Селяни п'явими кущами виходять обнявшись; співають: „Ой куме, куме! Добра горівка“, і т. д.; стихають навадалї).

Домаха. Степане!... Що-ж мені в сьвітї?... Я люблю тебе!

Степан (ломаючи руки). Ех, життє!

ЗАВІСА.

Д І Я Д Р У Г А.

На першій пляні — тин і ворота, так що по авансцені прохід (вулиця). На другій пляні: з-ліва — дах клуні і три стіжки-хліба: один — сіна, другий — торішній, а третій — повий; з-права — дерево, пригірок, за яким видко воду; по середині — дві ями, чотири горбики. На четвертій, чи на третій пляні — фасад хати з-ліва з садком. Задня завіса — краєвид з водою. Ходи: поза хату і поза клуню; ще стежка за лаштунків з боку по кручі до дерева. Під вечір.

В и х і д І.

Степан, Карпо, Домаха, Явтух, Свирид. Наталка і селяни;
потім Мошка.

[Степан лежить з-права на горбику, під деревом; коло його сидить Домаха; селяни докладають стіжок нового хліба, жінки по середині віють; Наталка розстила далі полотна]

(Гурт роблячи, сьпіва. Між переривами ідуть сцени).

Домаха (шнє сорочку). Зляж мені, голубе, на коліна — я голу тобі розчешу.

Степан. А! Та я-ж читаю; від батюшки газети взяв, — треба повернути.

Домаха. Хіба-ж на колінах міша?

Степан. Міша.

Домаха. Чим же?

Степан. Тим же... незручно!

Домаха. Так само й лежати меш.

Степан. Ну, дай же мені покій!

Карпо. Та й важкі снопі! І раннє жито, а важкі.

Явтух. Вигноїне... ну, — конечно...

Карпо. Нашим потом, та кривю.

Свирид. За проценти?

Домаха. Не вже там таке цікаве, що з жінкою й слова не можна сказати?

Степан. Цікаве. Скільки цар жертвує грошій оце на бідних...

Домаха. Так розкажи й мені!

Степан. Дай же хоч дочитаю.

Домаха. Ти-б і мене вивчив читати, коли в книжці є така втіха, а то мені — одна нудьга... (Павза). Чуєш, Степаночку? Вивчи й мене, соколе мій! (Павза). Степаночку, вивчиш?

Степан. Та добре.

Домаха. Коли-ж ти вивчиш?

Степан. Після... не мішай-бо!

Домаха. А ти не одуриш? Справді вчити меш?

Степан. Справді.

Домаха. Мати Божа! Яка я рада! (Обніма Степана).

Степан. А-а! (Кривить ся).

Мошка (виходить з клуні). Рівніше, рівніше кладіть, а то затече стіжок. А ти, молодиче, одмети полову від зерна! Ой, вей! Як-же ти робиш, хіба по хазаяськи? Мов свиня! Та кінчайте, піжалуста, швидче — по чарці, по другій маєте. (Пшов у клуню).

Карпо. Що це він тут господарює?

Явтух. Наняв ся певно.

Свиридиха. Та ні, — Коломийчиха весь урожай продала Мошкови і сегорішній, і торішній, що молотять.

Карпо. Чого-ж це вона захопилась?

Свиридиха. А того, щоб не досталось зятькови до рук, щоб не розмантачив.

Карпо. Ой, ой!!

Домаха. Тобі скучно зі мною? Не вмю я до твого розуму говорити... Не вмю і розказати, що на душі... Тільки тяжко все... Ох, лучше було і не спізнавати ся і не брати ся!... Степане! Як ти думаєш?

Степан. Га?!

Домаха. Чи ти-ж не чуєш, що я кажу?

Степан (досадливо). А!! Читаю-ж, не перебивай!

Домаха. Не сердь ся... Мені така радість, хоч слово від тебе почути, хоч мовчки дивитись на тебе...

Степан. Ну і дивись, хто боронить? (Павза).

Леонтій (здалеку). Наталю! Наталю!!

Наталка. Пішла?

Леонтій. Повіялась!

Наталка. Так я зараз. (Побігла).

Домаха. Ти сьогодні... скажи мені, голубчику, правду... нікуди не підеш?

Степан. Ні-ку-ди... От, наказаніє!

Домаха. Я піду собі... Тільки, на Бога прошу, хоч не ходи з двору... Бо коли тебе нема, то такі думки, такі муки!...

Степан. Ах ти, Боже мій! Знов докори!

Домаха. Не мила я тобі! (Плаче).

Степан. Ну, сказав же, — прикиплю до цього місця — так мало? Осиковим кілком пристромити?!

Домаха. Бог з тобою! (Пішла на ліво в глибину).

Степан. Терпи, корись, здави серце?! Ха! Тут янгола постав — не видержить. (Павза. Чути, як молотять у клуні).

В и х і д 2.

Ті-ж і Дід.

Дід (виходить на кручу до дерева). А ми до тебе, синашу, на-виростець.

Степан. Здорові, діду; милости просимо; я підсоблю вам на перелаз.

Дід. Ні, ми через тин поговоримо тихенько; а то ще там твоя теща накриє.

Степан. Ну-те, ну-те!

Дід. Тут, бачиш, пущена по селу чутка, що ніби теща хоче половину півники людям повернути, а ти не даєш росписок, бо хочеш собі все загарбати.

Степан. Ах, вона відьма кіївська! Я їй росписок не даю, щоб вона люду не грабила, щоб з мене правила, а вона, каторжна, — он куди!

Дід. Хе! Тягне людий до волости, щоб опросити за борги; хто, мовляв, признасть ся — тому така то скидка і пільга.

Степан. Хитро. Пійма за язик і обдере, і пільгу оту вижилить.

Карпо (коло клуні). Ой, мабуть годі! Ну, єго! (Кида вила).

Явтух. А вже-ж... злот... обидно! (За Карпом далі).

Карпо (набиваючи люльку). Хе! Зимою рад будеш за харч!

Явтух. Овва! Та я-б... як раз!

Степан (на тихі речі діда). Не може бути!?

Карпо (одходить ік Степану, креше). Ой, ой! Та он каже Мошка, сахарні на зиму мало не за дарма наймають. (Робочі поволі виходять з клуні і розсідають ся чи й розлягають ся на снопах; жовота — далі, на горбиках).

Свирид. Вір жидкам: то вони собі на руку брешуть.

Степан (до Карпа й Явтуха). Слушайте, люди добрі! Вам брешуть, що я хочу для себе росписки держати! Я своє останнє добро швидче оддам.

Явтух. Та воно, бачите... спасібі вам... а писар ніби... що сьвідки кажуть... коли як що...

Карпо. А вона ніби половину дарує...

Степан. Бреше, щоб тільки за язык потягти вас. Нема документа — значить не винен...

Карпо. Та так! (Чуха потилицю). А потім, як об'явить ся, то ой, ой!!

Явтух. Конечне... будемо так говорити... всяко бува...

Степан. Спасібі за вашу віру до мене. Ось, всі ваші й других росписки я передаю дідови на ваших очех і заявляю: коли буде у вас спромога, то оддавати мете через діда, тещі тільки половину пѣзики, бо другу — мої власні гроші — дарую вам на віки.

Явтух і Карпо. Спасібі, от уже спасібі, так спасібі!

Дід. Хай тобі, сину, Господь Бог оддячить і за їх, і за всіх обездолених! Бачите, а ви сумнівались?

[Сцена частування слідує іде разом з цѣєю далі].

В и х і д 3.

Ті-ж і Мошка з Рівкою.

Карпо. Та вибачайте: всякий торочить... ну й боязко.

Явтух. Конечне приміром ніби то теє, а тепер виходить... має ся розуміти... безпечнійше.

Карпо (мьеть ся). Тут ще, коли ваша милость...

Явтух. Ми вже... і не знаю як... от щоб... не то що! (Переминяють ся, шепчуть ся).

Карпо. Коли ласка, як будуть продавати з магазину хлѣб...

Степан. Як? Коли?

Мошка (Рівці). Клади тут чабака й хлѣб, а сама йди до бабів, — почастьуй і роцота дай.

Рівка. Рехт? (Длучи).

Мошка. По! По гривенику! (До людий). Ну, призволяйтесь! (Налива). Дай Боже і на той рік діждати!

Свирид (не). Одведи Боже такого!

Мошка (налива). А, ви про недорід?

Карпо (не). Хо-хо! Не дай Боже!

Я в т у х. Та бува порча... то вже...
звісно... щоб нам хоч частину...

Д і д. Чуєш?

С т е п а н. Хто вам сказав?

К а р п о. Та кажуть, бумага така...

С т е п а н. Та хто це пустив, що
мій магазинний хліб поріс?

М о ш к а (налива третьому). Конеч-
но, хто й говорить!

С е л я н и н (пє). Мала чарка! (Мош-
ка частує. Пють мовчки, кракаючи,
піднімаючи шапки, іноді вирветь ся:
„Спасибі!“)

Р і в к а (підносить). Кушайте, про-
шу!

С в и р и д и х а. Щоб наша плю-
нула, та пішла на вибрики!

Р і в к а. Ой, ой!! Кушайте!

М о л о д и ц я (пє). Ой, міщан! (Чу-
ти часом з жіночого гурту: „Дай
Господи!“ — „Пошли Боже!“ —
„Аж замаятрилось!“)

К а р п о. Та он Мошка...

С т е п а н (зразу посунувся до Мошки на середину). Що се ти ви-
гадуєш, Мошко, що в мене тухле в магазині зерно? Та
в мене зерно сухе, як порох, аж дзвенить! Золото — не
зерно, а він бач — продавать!

М о ш к а. Вам, дядьку, воно здаєть ся золотом, а другому —
гноєм; он, на тім тижні біг становий, то як крутив но-
сом? Фе!

С т е п а н. Та що мені становий?

М о ш к а. Як що? Начальство!

Д е х т о. Звісно.

С т е п а н. До чого иншого, а не до магазина!

М о ш к а. Ой, вей, вей! Як ви на щот начальства, аж
страшно...

С т е п а н. А мені що? Я своє діло роблю, то й байдуже мені
до станового: не єму одвітую я, не їм стверджений, —
у мене своє начальство, от що! Вигадки які — пере-
мінить!

М о ш к а. Що вам, дядьку, гніватись? Від того кров портить ся.

С т е п а н. Портить ся? Ач, який жалісливий! Та тобі, я пе-
вен, було-б за радість, як-би у всіх нас кров попор-
тилась.

Д е х т о. Іменно, іменно!

Д р у г і. Вони з нашої крові й жирують...

М о ш к а. Що ви, люди добрі? Що ви, Степане! Чого нам
гарячитись, — ми-ж не начальство? Як скажуть, як при-
кажуть, так і зробить ся. Громада те-ж, пане Степане,
не без носу і не без мозку... Ой, ой! І без нас своїм
розумом розсудить.

Дехто. Звісно, громада великий чоловік.

Степан. Не слухайте вго, люди добрі: він, як та гадина, звиваєть ся перед вами лукаво, щоб невзначай укусити; вони вже з деким щось закрутили, щоб з нашої біди покористувати ся: кому лихо, а кому шабаш!

Дехто. А так, так!

Другі. Правда, — вони такі!

Мошка. Що ви бунтуєте? Що ви призводите до безпорядків! Я протестуюсь!

Степан. Не дарма на маґазин закидаєш гака, не дарма! Руки погріти хочеш? Не вдаєть ся: нема тобі до обчеських діл жадного діла! Люди добрі, вірте: ваші інтереси мені ближчі до серця, ніж мої власні... Ви-ж бачили і торік, і позаторік — нічого не жалував я для вас, бив ся за ваше добро і ворогів нажив собі лютих...

Одні. Та що й казать!

Другі. Спасенна душа!

Мошка. А яка вам, люди, з тієї колотнечі та сварки стала користь? Ой, мамеле!

Степан. Правда, ніякої: твоя горілка перемогла, задурманила розум, — і вакансові землі, і снінокоси — пішли за ніц... Тепер чухаєте собі голови, що мене не послухались, а жирюди усьміхають ся... А як-би оте все під недорід стало в пригоді!... Ех, люди-браття, поки ви не будете купи держатись, боронити один одного, поки не перестанете кланятись скляному богу, — поти вас, як овець стригти муть, і не оборонить ніхто, ба сами себе даєте в руки; а один, хто, хоч розірвись — нічого не вдіє: там шайка зухів, а тут отара сліпих!

Мошка. Шо ви всіх лаєте? І начальство, і громаду — бунцім всі, звиняйте, свині, чи вівці... Ви, не дуже собі, бо за такі речі... Ой, вей мір!!

Степан. Начхав я на тебе! А не доведеть ся тобі ошахрувати! Я зараз піду просити ревізії маґазина; я доведу вам, люди добрі, що я правий! (Пішов з дідом).

Мошка. Шо ви отому мешігене мовчите? Він вас і вівцями, і пняницями, і дурнями... (Всі чухають потилицю).

В и х і д 4.

Ті-ж, без Степана і Діда.

Рівка. Ну, всі роцот маєте?

Жонога. Всі, спасибі! (Ідуть до воріт)

Свиридиха. Я ще піду куму побачить. (Пішла до хати).

Мошка (чуха довго потилицю). А-а! Мешітине!

Рівка (підходить). Хто?

Мошка. Отой розбишака Степан; весь інтерес ферфал!

Піди-но швидче до шинку, та гукни сюди пана писаря.

(Рівка пішла)

Карпо і Явтух. А нас і минув?

Мошка. Зараз, зараз, панове, скільки завгодно... (Налива і дає по дві). Мені отой голову заморочив... Люди добрі, не розходьтесь: ще по чариві, по другій...

Усі. І слід, це діло. (Наталка з Леонтиєм крадуться по узбочі і сідають за деревом).

Мошка (частуючи). Вибачайте мені, панове, бо цей високо-розумний мудрагель забив мені гвіздка в голову.

Карпо. А чого-ж ти его чіпаєш?

Мошка. Що мені Степан? У мене серце болить за вас.

Карпо. Ой, батько!

Свирид. Тим то він остатній хліб і скупуває, щоб у дитий і зерна не було.

Мошка. Шо ви на бідного Мошку? Он (озираєть ся), шо пані продала весь урожай, — то нічого, а шо Мошка купив — то вже він собачий син. Ой, ой! Ві ва гіз а цуре! Он, у тих ямах Коломийчиха десять літ ховала від вас збіжже, щоб під голод гроші злунити, — то й можна, бо вона — християнська душа, а бідному жидови заробити й копійки годі, бо у його душі нема, у його замість неї пара... Ой, вей, вей! Який ви справедливий народ!

Свирид. Та й Коломийчиха під пару Рівці.

Карпо. Та єї Бог покарав за скаредність: все зерно погнило.

Мошка. Одна тільки яма...

Карпо. Ой, ой! (Сьмієть ся).

Мошка. Ну, нехай дві, нехай дві! А решта, щоб я на цім місци (хутко переходить) луснув, коли не перлина на перлині... Ось я відкопав з другої ями зерно (показує) і стара лунити ме гроші!

Явтух. Хто-б і куповав оту погань!

Свирид. А гля! Зерно добре...

Мошка. Та от... Абрумка із Очеретоватого давав добрий куртаж...

Карпо. Ти ще других жидків напусти!

Мошка. Не бійтесь, не допущу на вашу користь! (Сьміх).
Сьмійтесь, сьмійтесь!

Свирид. От, добрячий!

Карпо. Ой, ой! Хоч до рани клади.

Мошка. Не вірете? Ой, не випустіть цього хліба, закупайте у Коломийчихи, а вона через те, що всі гудять гнилим — продасть дешево. А на які гроші, питаєте? Знайдемо; зробимо гешефт: я вас навчу, наведу, що і як...

Карпо. Ой, ой! Щось Мошка бреше цікаве.

Явтух. Ніби... діло... виходить.

Свирид. Діло то, діло; одно тільки мені дивно, що Мошка за нами побиваєть ся, мов за кривними. — і ради нас куртажу зрікаєть ся, і Коломийчиху продає... Чи він оце полюбив нас так дуже, чи вовк в лісі здох?

Всі. Ага, ага! Як у око!

Мошка. Любую! Та хто-ж вам сказав, що Мошка для громади буде дарма трудитись! Ой, де там? Мошка і для рідного батька дарма руки не зведе...

Всі. Ха, ха, ха!! Правда, правда!

Мошка (частує усердно). Хіба Мошка дурень, щоб за ніц старатись? Ой, фе! Мошка про свою шкуру найперш подума.

Всі. Го-го-го! Ото щиро!

Карпо. Молодець! Наливай — за твоє здорове!

Другі. Сил і нам! За твоє!!

Мошка. Спасибі, поживайте на здорове! Хіба Мошку вигода, коли послідній кожух піде за кавалок хліба з Межисівки? Ой, фе! А коли, звиняйте, у мужика єсть і в засіках і в штанях, то й у Мошкяній хаті веселіще: і сєє, і тєє, і купити, і перепродати, і перешахрувати...

Карпо. Ой, зух! Ой, зух!

Явтух. А правду каже.

Свирид. Щось на тєє...

Мошка. Ви думаєте, що я при вас куртажу не мати му?
Ой, де там! І Коломийчиха, і громада...

Всі. Не забудемо, не забудемо; тільки за нас руку держи, та збіжжя не випускай!

Мошка. Не випущу, не випущу: зубами держати му...

Карпо. Ой, Мошка зух! Ой, зух!

Мошка. Так слухайте-ж, панове: поставте приговор, що ваш нужда потребує купити весь хліб Коломийчини, так щоб старшина зараз весь обчеській капітал повернув у хліб.

Всі. Діло, діло.

Мошка. А ксли обчеських грошей мало, то хай своїх доложить... Я постараюсь.

Всі. За це спасибі!

Мошка. Йдїть же зараз до писаря, та й до старшини... а то ще Степан поміша, — чули? Ёму, аби тещі пакість...

Карпо. О, він на неї!

Явтух. А брись! Коли ми приговор... так ніхто? А то — годї!

Мошка. А так і слїд! Ідїть просто до коршми; я зараз... могорич буде...

Карпо. Ну, ну! Ходїм!

Всі. Ходїм!! (Пішли).

Мошка (по павзі, нюха табаку). Ох, ох, ох! Трудно на шветї чесному жидкови житї! (Пішов у клуню).

В и х і д 5.

Леонтій, Наталка і Коломийчиха.

(Наталка, як пішли люди, почала тихо сьпівати; Леонтій може підтягати).

Свиридиха (від хати йде на лїво). Нема старої, а та заливаєть ся... Хоч би Домаху знайти...

Наталка. Ой, уже пізно.

Леонтій. Та посидь ще.

Наталка. Хїба-б я, серденько, не посидїла, так знаєш же: пішла по селу по́зику править, ну й вертаєть ся, як сатана люта...

Коломийчиха (за хатою). Левку!! Наталко!! Де вони паршиві пси? Так все облогом і кинули! Хоч запали! Натал-ко!!

Наталка. Ох, моя матїнко! (Леонтій за куц, а вона почала бігати коло ставку). Тась, тась, тась!! І куди вони запли-

- ли? Щоб шульпіка ще не вхопив... Шуги, шуги! (Бе в долоні). Шуги, шуги! Тась, тась!
- Коломийчиха (підкрадаєть ся і за косу єї). Шуги, шуги! (Бе другою рукою по плечу). Тась, тась!
- Наталка. Панї-матко! За віщо? Пустіть!
- Коломийчиха. Шуги, шуги! Тась, тась!!
- Наталка. Пустіть бо! Хіба я що! Гвалт!!
- Леонтій (з оберемком сіна). За віщо ви єї?
- Коломийчиха (кинула Наталку та пішла). А тобі, лодаре, яке діло?
- Леонтій. Та як-же? Дівчина нічого собі...
- Коломийчиха. Ти знаєш? Знюхав ся? А це ти що, каторжний, робиш?!
- Леонтій. Чого ви?
- Коломийчиха. Куди це ти тарабаниш?
- Леонтій. Куди! Не собі — коням.
- Коломийчиха. Ах, ти, собачий син! Підножня паша, а він сіно збавля.
- Леонтій. Та яке-ж це сіно? Бурян!
- Коломийчиха. Бурян? Це у тебе з твоїм дурноголовим хазяїном бурян! Розграбили, розмантачили, рознесли! Іроди чортові! Харпизяки, пяниці!
- Леонтій. Не лайтесь! Бо я нічого собі, нічого, а вже колись...
- Коломийчиха. Кинь мені зараз сіно і геть з левади!
- Леонтій (кида). Та про мене... Нехай вам коні хоч позди-хаютъ, а я нічого...
- Коломийчиха (вслід). А, щоб ти сам швидче здох, та потяг у яму й зятька; от би вже і на похорони не пожалувала, сьвічку-б поставила! Розграбили, розмантачили, рознесли! (Вийшла).

В и х і д 6.

Домаха і Наталка.

Домаха (виходить знервована з-ліва і за лаштунки). Не сьмійте мені і казати такого... і натякати навіть! Совісти нема!

(Іде хутко). Тпху!!

Наталка (біжить). Пронеси, Господи!

Домаха. Куди ти?

Наталка. Палотна збирати. (Несе).

Домаха. Наталко! Не бачила дядька Степана? Де це він?
Наталка. Кудись пішли...

Домаха. Не вже? А як божив ся! Що-ж це? Обманює!
Значить — правду кажуть? Степане! Степане!! (Пішла
поза клуню).

В и х і д 7.

Коломийчиха і Свиридиха.

Коломийчиха (Наталці). Проворній, проворній! Повертай ся!!

Свиридиха. А я вас, кумонько-благодієчко піджидала...
(Виходить з-ліва, звідкіль перше Домаха).

Коломийчиха. Здорові, кумасю! Бачите, який розор мені:
оце замість сподіваного багатства, послав мені Господь
зятька!

Свиридиха. Нема гріха таїти — паскудненький...

Коломийчиха. Та хоч би від його, гаспида, унук був...

Свиридиха. Нікчема!!

Коломийчиха. І не здиха...

Свиридиха. А жінка, як кралечка... аж горить... Тут і чо-
ловік є закоханий у Домаху... при силі і багатий... Озо-
лочу — каже... (Побачивши Мошку шепче).

Коломийчиха. Живе-ж на мою голову! Як-би єго хто
зза кутка зацідив обухом — половину-б добра оддала!
(Свиридиха пішла).

В и х і д 8.

Ті-ж і Мошка.

Мошка (підходить). Я ще гешефта хочу зробити, коли пані
подякує...

Коломийчиха. Подякую, подякую: хоч ти вже за бідну
вдову, а то зусюди бють.

Мошка. Я-б пристроїв оцей хліб, коли-б не ваш зятьок...

Коломийчиха. Не вже і тут з ножем?

Мошка. Ой, мамеле-тателе! Шо він тут кричав: не до-
пущу громаду гнилятину брати... Нашлю, кричить, док-
тора, начальника... Людий збунтовав.

Коломийчиха (лама руки). Що-ж мені, вішатись, чи що?
І здихатись від такого харцизяки не можна... Ой, ра-
туйте, — пропала!

Мошка. Єсть невеличкий спосіб... у вас а тіте копф...
 Коломийчиха. Тсс! Он, Домаха! Ходім! (Пішли за ворота на право улицею).

В и х і д 9.

Домаха, циганка, а потім Коломийчиха.

(Вечеріє).

Домаха (за клуві). Що-ж це? І в леваді нема! У мене й руки холонуть. (Зуздрівши циганку в воротах). Ідїть сюди, йдїть: я давно вас жду.

Циганка. Рада, рада тебе, мою вродливу, побачити! Ну, як-же, твоє серденько заспокоїлось?

Домаха. І-і, де вже там! Мого горя не побредеш: не любить мене...

Циганка. То пусте.

Домаха. Таке пусте, що їсть шашіллю мозок, окропом обварює серце... Ви поворожіть мені, розважте тугу.

Циганка. Я поворожу і розважу, моя горличко. Дай рученьку! (Дивить ся). Пристрїт і наговір одної людини...

Домаха. Дівчини? Коханки?

Циганка. Уже, чи простоволосої, чи покритої, то потім скажу...

Домаха (за груди). Ой, лелечко!

Циганка. Ти дай мені, доню, воску ярого фунта зо два, та меду чистого фунта зо три, та сала доброго фунтів з пять, та льону чесаного кукол з десять, та полотна пів штуки, та пшеничного борошна пів мірочки — то я вже доподлина про твоїх ворогів довідаюсь, а вже коли довідаюсь, то і прожену на очерета, та на болота — будеш щасливою!

Домаха. Ріднесенька моя! Та ви мене на сьвіт народите: все, все дам! Око вирву — не пожалую!

Циганка. Ох, ти моя красна, та собі нещасна: крови в тобі молодї багато, та нема кого нею пригрїти! Жити-б тобі та тішитись...

Домаха. Ох, уже й житє моє — горе безпросьвітнє!

Циганка. А ти-б пошукала собі радости: хїба тільки й сьвіта, що в вікні!

Домаха. Ой, що ви? Не хочу я другої долї; ви мені верніть ту, що мені Богом дадена, що у мене лиходїї з рук

двуть; моє то ви мені оддайте, моє суджене, законне...
а гріха мені не треба...

Коломийчиха (вертаєть ся). Все за тим глистюком побиваєть ся?

Домаха. Мамо!

Циганка. Побиваєть ся, Господи, як побиваєть ся!

Коломийчиха. Та я-б давно плюнула; другі набивають ся королі — не то-що...

Циганка. Та й я кажу...

Домаха. Мамо? (Одступа). І ви гріха не маєте дочці рідній казати таке? Свою дитину наставлять на лихє, Бога бійте ся! Як ножем ви мене ударили в серце тим словом!

Коломийчиха. Дурна, — лихе? Та вже більш лихого, як твій чоловік і не знайдеш!

Домаха. Не кореніть мені мого чоловіка в вічі!

Коломийчиха. Хоч у його й друга коханка є... з Очеретоватого?

Домаха. Не може бути, не вірю!

Коломийчиха. Не віриш? Спитай у Свиридрихи!

Домаха. Плетуха, зводниця!

Коломийчиха. Та он і знахарка скаже.

Циганка. Ох, правда, зозулечко; в мішку не сховаєш...

Домаха. Цього тільки не доставало! (За голову).

Коломийчиха. А ти не слинь, а повчи его кулаком та качалкою.

Циганка. Це помага... Ой, ой, як помага!

Домаха. Ох, не крайте мені серця! Не підніму я рук на Степана; не повірю вам, не повірю, поки не досьвідчусь своїми очима! На що я й на світ родилась?! (Ридаючи пішла).

Коломийчиха. Збожеволіла, зовсім стратила розум... Слухай — одверни у Домахи від його серце, щоб вона его зненавиділа, щоб він їй спротивів — я тобі не знаю що...

Циганка. Добре! Спротивить ся. Я їй приготую такого зілля, що як тільки хоч раз ковтне, так воно одібе їй всяку память; от, буде ходити, а не буде тямити, — хто вона, що і до чого? От, як цурупалок, як довбня стане на віки, як довбня...

Коломийчиха (по павзі). Ні, ти вже їй краще не давай нічого, ні крапельки... Ти от надбай ему — і за неї і за мене... (Тихо пішли, шепчучись, до хати).

В и х і д ю.

Старшина і писар.

Старшина. Так, Мошка, кажете, теє... дає мені по два злоті зарібку на Коломийчишину гниль!

Писар. Дає; звісно, як купите по сорок...

Старшина. І не збреше? З ним треба... ох, ох! З однієї давай, а другою держи!

Писар. Гроші вперед; обчеський капітал покритє і тому подобне...

Старшина. Ох, Господи помилуй мене грішного... Так я зараз до Коломийчихи... Тільки он, чи позволять старє зерно з маґазина продати?

Писар. Статя в інструкції указуєть: старшина долокон заботить ся, чтобы ежегодно старое зерно обновлять новим, поелику хлїб із маґазінов может бить повернутий не токмо на продовольствіє, но і на обсімененіє полий.

Старшина. Ага, ага! Так я зараз... теє...

Писар. Присядьте, Ляріон Потапович! Коломийчишин хлїб тоді тільки мати ме ціну, коли єго дозволють в маґазин сипати.

Старшина. Так ви-ж кажете, що є статя?

Писар. Ет, чудні ви, єй Богу, Ляріоне Потапович! Ви думаєте, що як є статя, так і шабаш? Ні, ще пождіть, та подлубайте в голові: в інструкції одна статя требує перемінити хлїб на новий, а друга кричить, хіба можна десятилітній хлїб, та ще ямний, назвати новим? Розумієте? І тому подобне...

Старшина. Правда, правда... Ото й лихо, що ми теє... хоч і грамотні, та не друковані... а ви вже, як на органах...

Писар. Ви не думайте, що все так просто в законі? Закон — єто несходима ящца; там книжок — так і в вашу хату не влізуть... н-да! Гражданскіє, военніє, уголовніє, межевіє, лісовіє, поземельніє, імущественніє, подсудніє, неподсудніє, проступніє, непоступніє, недоімочніє, цїркулярніє... і тому подобне.

Старшина. І тому подобне?! Ох, Господи помилуй, нас грішних!

Писар. А скільки в кожній книжці одділов, розділов, глав, оглавленій, параґрафов? А скільки статей? Бачили, як

два рої зібють ся в одну купу і начнуть вигравати — багато пчіл? Так статей іще більше. Одна говорить приміром — роби; друга — не сьмій; а третя — пробуй! От і лови ті, які тобі потрібні і нанизуй на низку, щоб сила переважила супротивну... Тут і упрієш — потому наука! Не дарма же нашого брата товчуть? Е, коли-б там прямо було сказано: „запрещаєть са, мов, старшині чай пить“, — то всякий би дурень второпав, а то ні — піди, та повчись!

Старшина. Ох, ох! Ви теє... ослаби, остави... припусти й одпусти... візьміть собі, Лукян Гаврилович, по пятачку з пуда, а мені буде й решти...

Писар. Спасибі, Ляріон Потапович, воно точно труда... Но візьміть вніманіє і изобрітеніє...

Старшина. Ох, темні ми! Одначе теє... і пятачки не валяють ся... прости Господи...

Писар. Звісно... та я для вас по гроб живота...

Старшина. Приїдеть ся-ж ще і Мошку, і громаді... та могорич... Ох, Господи, Боже мій!

Писар. Но, візьміте вніманіє, відповідьність...

Старшина. Ох, не лякайте! Остави, остави... так цур ему!
(Павза).

Писар. Хіба ви такі полохливі?!

Старшина. Цур ему, цур! Одверни Господи!

Писар. Та я вас всяким одзивом оборудую, всякими рапортами вознесу, всякою справкою визволю!

Старшина. Так і беріть теє... пятачок..

Писар (довго дивить ся ему в вічі). Воно тошно, Ляріон Потапович, коли што... так діло опасне... лучше плюнуть!

Старшина. Ну, теє... то й плюнути! Ох, помяни Господи царя Давида і кротість єго! (Ніби хоче встати).

Писар. А який би й вам прийшовсь кушик — вертикальненький...

Старшина. Все в руці божій...

Писар. І можна-б тим часом... поки новий посередник... оборудовати: все на громаду, а ми з боку...

Старшина. Ге! (Дивить ся на писаря пильно). Так не марудьте теє.. Беріть уже по гривенчику, та й кінець!

Писар. Спасибі, тепер благодарю покорно! Та я-б і без гривенчика... всею душею...

Старшина. Ох, збави нас від напасти... Тільки уже, як слід... Так я оце до Коломийчихи зараз.

Писар. Стійте! Памятайте-ж, поки Степан тут, то він не допустить по чесному, по благородньому наше діло зробити...

Старшина. Еге! Помішав попользуватись з недоїмок.

Писар. А через кого сирітський наділ і ваше покопитне пропало?

Старшина. Розірвав би єго!

Писар. Так здихаємось!... Даєте руку? Тоді за обчеські гроші викрутимось і тому подобне...

Старшина. Ох, гріхи наші... і не нагадуйте... спати не можу!... (Подає руку). На погибель єму!

Писар. А тепер ідіть і прижучте Коломийчиху холерним предписаніям...

Старшина. Так, так! Я їй теє... аз вами, вірте! (Іде в ворота). У, жила чортова! Вициганив таки пятака... Про те затягнемо...

Писар. Ач, тихоня! Удає плохого, а їй шкуру здере — не поділить ся... Ну, ї ми станемо на сторожі і таки забрязчить тут... Тоді ї за предмет, і статя прекраснійша, да законоположенія не виходить... (Пішов, єспіваючи):

Чорніє очі, чорніє очі
О, не глядїть бо так на мене..

В и х і д II.

Старшина і Коломийчиха.

Старшина. (ідучи до хати). Щоб іще в пашенну яму не теє... А де тут господня? Га?

Коломийчиха (виходить). А хто там?

Старшина. Це я, Онуфрїйвно...

Коломийчиха. Ляріон Потапович? Чого-ж ви сюдою? Милости просимо до госпѳди.

Старшина. Та я теє... до вас, Онуфрїйвно, по ділу: уже вибачайте, а я теє... протокол!

Коломийчиха. Який? За що?

Старшина. За непорядкі теє... За гвієніє, за порчу воздуха.

Коломийчиха. Що, що? Чи ви ще може не опохмелились, так пожалуйте!

Старшина. Не ті часи, прости Господи, щоб про хміль думати... Холера — ослаби й остави! Ну, і від начальства штахветний приказ, що коли тільки теє, так ані тхни — протокол і пали.

Коломийчиха. Що пали?

Старшина. Що не попадєть ся!

Коломийчиха. Перехрестіть ся!

Старшина. Хрестили вже мене, Онуфрїївно, а за мертве тіло і зловоніє — я зараз протокол...

Коломийчиха. Яке мертве тіло?

Старшина. Да таке, Онуфрїївно — здохлий кіт, або кішка, — досконально не знаю — лежить у вас на сьмітнику.

Коломийчиха. Та хіба-ж се мертве тіло? Це-ж надло, а надло на сьмітник і викидають.

Старшина. Сохрани Боже! Тепер за гнієніє біда, а теє... всяке мертве тіло гніє — чи собака, чи кішка, чи ваша милость, от теє... і виходить смраднá зараза.

Коломийчиха. Так куди-ж я буду вам здохлятину кидати? У ваш двір, чи у сї ямі?

Старшина. А на щот сих ям, так я уже маю бамагу, щоб теє... хліб увесь викинуть і спалить... Завтра й приступимо з божою помічю.

Коломийчиха. Як се? Хто має право добро моє палити?

Старшина. Холера! Бачили на базарі, як вивертають?...

Коломийчиха. Так то-ж сливки та дині.

Старшина. Всякі гнилі продукти... в бамазі і хліб теє...

Коломийчиха. Та що се ви, Ляріон Потанович, жартуєте, чи збиткуєтесь над вдовою?

Старшина. Не можу, нічого не можу; сказано: хто, бува, коли, як так зараз теє... холодна й тюрма!

Коломийчиха. Що-ж се? Денний розбій?! Та ви мене перше спаліть! (Плаче).

Старшина. І спалю, коли теє... одно слово приказ, щоб не було зловонія!

Коломийчиха. Мало ще мені зятька — так палить?!

Розграбили, розмантачили, рознесли!...

Старшина. Та я що? Начальство... теє...

Коломийчиха. Ой, гвалт! Ой, ратуйте! Пробі! (Реве).

Старшина. Та що ви? Все село збіжить ся!

Коломийчиха. Каравул! Граблють! Зять з старшиною!

Старшина (утира лоба). От, зачепив — наказаніє!
 Коломийчиха. Та відкіль ви взяли, що мій хліб гнилий?
 У сій ямі проклятій, а там у других...

В и х і д 12.

Ті-ж, Степан, а потім Домаха.

Степан. Іще гірший.

Коломийчиха. Душогуб! Ножем ріже!

Старшина. Він уже був теє... з ябедами; та я вашому Степану віри не йму.

Степан. Чого-ж то так? Вигіди на руку нема? Користи з мого язика мало? Я знаю, що кісткою став вам у горлі — мішаю.

Старшина. Та як ти сьмієш, блазень? У тюрму!!

Степан. Не зразу бо! Поволі!! Проти вас я сьмію і не боюсь, бо всі ваші темні діла знаю; та не вдасться вам магазина ограбити, не вдасться й людий обездолити: не залякаєте ви мене і вас я виведу на чисту воду!

Старшина. Ах, ти, припусти і одпусти! Та я тебе теє... у волости... загляну! Не прогнівайся, Онуфрієвно, — ще-б може тебе пожалував, а через зятка — ні!

Коломийчиха. Ох, змилуйтесь над бідною вдовою, — карайте вже мого лиходія, годі вже мені через його страждати! Саджайте його хоч і в пекло!

Степан (до Домахи, що ввійшла). Он, чим мені тут не життя! Як мати твого чоловіка пристроює, — старшина виряжа у тюрму, а теща — у пекло.

Домаха. Мамо! Пошануйте-ж мене? Не руште його!

Коломийчиха. І дочка не заступить ся?!

Старшина. Е, я за його теє... приймусь!

Степан. Аби було за що? Совість у мене не вашої...

Старшина. А-а? Ну!

Коломийчиха. Всю ограбив мене.

Старшина. Волочіть на суд!

Коломийчиха. В ноги поклонюсь.

Домаха. Мамо! Краще мене банітуйте, а не паскудьте моєї дружини!

Коломийчиха. Та Бога бій ся! Він сьмієть ся над нею, рило верне, плює в вічи, полюбовницю заводить...

Степан. Брешеш! За таке слово... стережись!

Домаха. Мамо! Коли ви мене будете при всіх бити такими словами..., то я перестану вас матірю звати..., з пам'яті викину те слово...

Коломийчиха. Чуєте? Дочка матері зрікаєть ся! То віп призивів!

Степан. Сьвята та божа! Весь би сьвіт обдёрла — таке ненажерливе серце — і все оте людське добро закопала-б у землю, щоб краще згнило, як отой хліб, аби не користував ся народ, всіх би проковтнула з дочкою, а тут плаче, — та від твоїх сліз трава жовкне!

Коломийчиха. Чуєте? Чуєте?

Старшина. Ходім — я сьвідок... Заступимось! (Одходять до хати).

Домаха (до Степана, ламаючи руки). Христа ради! Скажи мені щиро — у тебе полюбовницї нема?

Степан. Нема!

Домаха (на коліна пада). Правда?!

Степан (підніма її). Правда!

Домаха (з риданням ему на груди). Степане! Тобі одному!!

ЗАВІСА.

ДІЯ ТРЕТЯ.

Садок — пасіка. По середині — вуліки, св Зосим. На першій пляні: праворуч — курінь чи халабудка; ліворуч — в кутку криниця, камінем обложена. і тин з перелазом; від неї хід у бік, за лаштунки. — На третій пляні за св. Зосимом дерево, на яке можна лізти. До хати хід праворуч вглуб.

Вихід І.

Степан, Домаха, Дід і Наталка.

[Степан лежить, прикритий білим рядном, спить; Домаха сидить в головах, робота на колінах; Дід сидить на обрубку. Наталка рве на середнім дереві черешні і скида в відро].

Домаха. Позавчора ходив він кудись по обчеським ділам: циганка приходила до матері, казала... А я не вірю, та побиваюсь; коли це у вечері вертаєть ся: мати до його такі пріязні, що я аж здивувалась... Запросили вечеряти; от він поїв трошки гречаних галушечок, та й пішов у клуню спати. А так у обляги, як закричить, — ледве доліз до дверей.. Я вискочила, та так об землю й ударилась: „Ратуйте, кричу, хто в Бога вірує!“ Збіглись і Наталка, і Леонтій, підняли мого Степана; а він, як дитина, поліг на руках і голову звисив: лице бліде, аж зелене, волоссе на чолі злиплось, очи побіліли, а під ними сині смуги лягли... ледве дише, тільки кривава піна падає з уст... Одходить, Богу душу оддає! Мати на силу прийшли; я в ноги їм: „Ратуйте!“ А вони, — по циганку-б то знов? Так я не дозволила, та до батюшки; зараз і прийшли: як почали — молоко, та оливу, та молитву, і хоч трохи одратували, спасибі милосердному Богу та їм...

Дід. Свьята душа. — А з чого-б, ти думаєш, стало ся?
Домаха. Хто его зна, а щось страшне...

Дід. Не любить єго твоя мати...

Домаха. Не люблять... Не добрі вони...

Дід. Як-же ти не заступиш ся — адже він тобі любий?

Домаха. Та він мені такий, — душу-б оддала... А тільки я, безталанна, не мила єму...

Дід. Он що?! Ох, ох, ох! Ти не побивай ся: може у його горе яке непідсильне, що не в моготу й волочити, от він і до тебе байдужий і до радощів.

Домаха. А чого-ж до других? От, за всіх мучить ся.

Дід. Того, що в його серце чуле; ти за те не ремствує!

Домаха. Чого-ж до мене у його жалощів нема?

Дід. Може таких, яких би ти бажала, поки й бракує, а ти правиш — от єму й досадно. Приміром у мене грошей би не було, а ти з мокрим рядом...

Домаха. Коли-б не було, то й жалю нема; а коли-б довідалась, що для других є, а для мене тільки дасть Біг, то я-б і вас не пожалувала.

Дід. Бачиш, яка ти пишна та горда!

Домаха. Все-б перемогла, всякі-б муки перетерпіла, а щоб покірно зрєкти ся свого щастя ради другої — ні! У мене від цієї думки серце вяне.

Дід. А ти не давай думкам волі, бо від них все лихо зрина. От і мене посиротили давно, та як-би я дав думкам волю — гріх би вчинив, а то й ходжу з своїм горем... Ну, прощай, — я ще навідаюсь! (Цілує Степана). Дивись от за ним, не спускай з ока, — він ще плохий. Бач, до чого єго довела людська злѳба, так хоч ти пожалій бо над ним вороги, як крѳки, уже каркають.

Домаха. Не одступлюсь. А вам, дідуню, спасибі за вашу приязнь до його, за ласкаві речі!

Дід. Що там? Всі ми дурні перед Господом; нехай-же Він і єму і тобі буде в поміч! (Іде). А таких злочинців крити не можна — гріх! До душогубства дійшли! (До Наталки): А ти, Наталко, коли що — до мене: мені Леонтій казав...

Наталка. Спасибі! Нехай вам Бог за сироту!

Вихід 2.

Домаха і Степан.

Степан. Ох! Тут був хтось?

Домаха. Дід приходили. Розбудили? Як-же тобі?

Степан. Нічого; а дід добряча душа... Дай мені руку!
(Бере). Моя ти горлице! Упадаєш все, ночі не спиш, аж
очи запали.

Домаха. То пусте, пройде, аби ти, мій соколе, одужав.

Степан. Не тривожи ся: я такий уже, хоч і встати. (Під-
водить си).

Домаха. Ні, ні! Лежи: куди ще тобі!

Степан. Ти як з дитиною... а я був... проти тебе... може
за те і караюсь?

Домаха. Все, все забула; одно тільки ласкаве слово від
тебе, один приязний погляд — і я щаслива... така ща-
слива, така щаслива! (Припада).

Степан. Золоте у тебе серце...

Домаха. Тепер Господь мені повернув тебе, визволив з ями,
то я тебе, голубе мій, хоронити му, як зірницю в оці:
адже мене ти не кинеш?

Степан. Сам не кину... А може добрі люди допоможуть...

Домаха (злякано). Як люди? Розрають нас знову? Не бути
цьому, не бути! (Пригорта).

Степан. Заспокій ся: ніхто мене красти не хоче, а з світа
зігнати пробують.

Домаха. Ох і не згадуї! Одведи, Мати Божа, заступи
і помилуй!

Степан. А про те кожну хвилину можуть підсипати.. Хо-
роше моє життя!

Домаха. Хто підсипати ме?

Степан. Чи ти-ж не догадаєш ся?

Домаха. Ай! (Закрива вид руками).

Степан. Вона мати твоя — то моя смерть!

Домаха. Ой, мамо, мамо! Та краще-б ти мене порснула
ножем! Тут і зоставатись страшно...

Степан. Одна й думка, аби встав... хоч у Очеретовате...

Домаха. Ні, не в Оче-ре-то-ва-те! (Павза. Гостро дивить ся).

Степан. Куди хочеш... От, сили тільки нема: украли по-
сліднє добро, ограбили!

Домаха. Одпочивай — сили вернуть ся; я від тебе не одійду, вітру дихнути не дам, з своїх рук годувати му.

Степан. Ох, Домахо, Домахо! Що мені з тобою, голубко, чинити? Любиш мене, а моє серце побите, пошарпане... Що зможу, що в силі — все для тебе, — а що не зможу — не нарікай...

Домаха. Я і малому щастю рада.

Степан. Ослаб я страшенно: оце мене як збентежить що, то так серце і похолоне, а сила зника, мов до землі тягне — самі очі склепають ся...

Домаха. Так і спи, одпочивай; тут затишно й холодок, — воно дасть Бог сном і перейде; а я заколихаю тебе, як дитиночку, засьпіваю і колискової, що ти вчив...

Степан. Горличко моя! (Закрива очі).

Домаха (довго дивить ся, маха лопушиною і тихо, тихо сьніва):
„Ой, люлі, люлі, моя дитино, — в день і в ночи“.

В и х і д 3.

Ті-ж і Коломийчиха.

Коломийчиха (іде здаля. До Наталки). А ти мені рви, то не в рот!

Наталка. І смаку не знаю.

Коломийчиха. Не знаєш?! (Наближаєть ся). Домахо! (Домаха затремтіла, опустила голову й стала шити).

Коломийчиха (підійшла). Домахо!... Дитино моя! (Павза). Домахо, чуєш? (Домаха підвела очі і гостро ветромила їх у матір).

Коломийчиха (опустила очі). Ти-б пішла хоч поїла, а то, як мара сидиш...

Домаха. Не хочу.

Коломийчиха. Присилуй себе... (Павза). Чи ти чуєш?

Домаха. Тихо!

Коломийчиха. А! Він тут! (Домаха заступа дорогу). Єму-ж лучче? (Павза). Що ти, мов камяна стала? (Павза). Доню! Не вже ти до матері й обізватись не хочеш?

Домаха (через силу). Важко.

Коломийчиха. З матірью? Бог з тобою, доню! (Відійшла, утираючи очі. Пантрує Наталку, а далі — до криний).

Домаха. Ой, мамо, мамо! (Опустилась важко).

В и х і д 4.

Ті-ж і Свиридиха з молодницею.

(Молодиця перш почала брати воду; Свиридиха надходить).

Свиридиха. Помагай Біг! — З пятінкою!

Молодиця. Спасибі і вам!

Свиридиха. Чула про Коломийчиху?

Молодиця. Якесь нещастє?...

Свиридиха. Зятька отруїла.

Молодиця. Не вже? Степана?

Свиридиха. Жаби дала, з злости, що на зятьку не пожи-
вила ся...

Молодиця. Ох, моя матінко!

Свиридиха. Щоб я луснула! Така не отруїть? Ого!!

Молодиця (ідучи з відрами). Що то на сьвітї дієть ся?

Свиридиха (зздівши Коломийчиху). Благодїєчко! Здорові
були!

Коломийчиха. Будьте і ви, кумасю.

Свиридиха. А що, погано вашому зятеви?

Коломийчиха. Здоровісенський; покачав ся там трохи,
а тепер вилежуєть ся...

Свиридиха. Ззів чого небудь такого, чи що?

Коломийчиха. Господь его зна... Тепер лихі люди на
мене, я знаю, раді і гори вернути... А я, як Христос
перед жидами.

Свиридиха. Так, так; потурайте, чого не набрешуть, ка-
торжні проди! Хіба їм паршиві язики совість зацінить?

Коломийчиха. Та й то, скажіть на милість, кумасю; роз-
міркуйте: кому хто більш на заваді? Чи він менї, чи
я єму?

Свиридиха. А вже-ж: що він вам? Не дала свого добра
ні шеляга, та й уже! Тут не то він, а і рідна дитина
нічого не вдіє.

Коломийчиха. Ну, а єму то я на заваді, бо поки жива,
то нічого з рук не пуцу, а як умру, то він уже дурну
жінку ограбить.

Свиридиха. Такий би не ограбив? Ого! З пірєм злапає!
Єму, аби теці здихатись...

Коломийчиха. Так ото-ж для теці і були гадушечки при-
готовлені, та якось знехотя і покуштував... Господь знати

безневинного одвів, а призводника его-ж рукою і покарав... Тільки ви не кажіть нікому!

Свиридиха. Цур єму!... Та я власними ухами чула, як він похваляв ся, що, мов, хоч сам пропаду, а єі, душогубку, доїду! От, щоб мене хрест убив, коли брешу!

Коломийчиха. Пропала-ж я, пропала! Що мені, бідній, робити, і ума не приложу... (Утира очи).

Свиридиха. Тягніть его до суду!!

Коломийчиха. Правда: може-б хоч усовіетили, чи мене, бідну вдову, захистили. Так, коли треба буде мені свідчиків, — уже ви не одкажіть, кумасю, а я вже одячу: добре діло зробите, все одно, що перед угодником Миколаєм свічку поставите...

Свиридиха. Як-же, як-же, моя благодієчко; та я за вас розпережусь, землю їсти му, жабу ссати му: сама бачила, сама чула, мов у середині в його була! Прощайте!

Коломийчиха (в слід). Спасибі вам, праведна душечко, спасибі! (Повернулась і до Наталки): А ти чого за пазуху вишні ховаєш?

Наталка. А куди-ж его на дереві?

Коломийчиха. Ще нахонить ся який чорт, та подавить...

В и х і д 5.

Ті-ж і Мошка.

Мошка (виходить здаля). А я до вас, люба пані, по ділу... (Бере пригоршню черешень). Слічна ягода, антик!

Коломийчиха. Та тільки-ж Господь і вродив, та й то обнесли.

Мошка. Ви-б моїй Ріфуні з ласки...

Коломийчиха. Дам, дам... Ну, яке-ж діло?

Мошка. За хліб ваш справа вигорить... Я вже так за вас, так за вас, їх бін а їд, аж заслаб... ой вей! Той напоїв ся було палити, ну, теперички гроші заплатить... хоч і малі, а все-ж гроші!

Коломийчиха. Ох, ох! Бідна я удова; хоч ти вже Мошко за мене — одячу; знаю, що рука руку...

Мошка. Ну, а як єму?

Коломийчиха. Видужає.

Мошка. І не буде гешторбен?

Коломийчиха. Одходимо — встає уже...

Мошка. Ой, вей! На́ що то? У вас така а гіте коф! (Чухаєть ся). Ех, досадно! Ну, так знаєте що-о! Теперички ще нужище...

Коломийчиха. А що там?

Мошка. Нам треба мішків зо два, зо три самого попорченого зерна... але секретно...

Коломийчиха. Так приходьте з мішками і беріть у ночі.

Мошка. А как господін Барбос? Вони у цей час не на ланцузі і можуть розсердитись... а тут ще до них вискочить і господін Леонтій з дрючком... може бути а гіте кумедия!

Коломийчиха (усміхаєть ся). Не бій ся: я на сю ніч Барбоса привяжу, Леонтія зашлю, а сама двір пантрувати му.

Мошка. Слічно, далі-Буг, слічно! (Озираєть ся). Нам ще треба на малий час мати і ключ від магазина.

Коломийчиха. Ключ у Степана на очкурі.

Мошка. Ключ у Степана, а Степан у пані-матки...

Коломийчиха. Гаразд! Зайдеш, як смеркне. (Мошка пішов).

В и х і д 6.

Т і - ж і Л е о н т і й.

Коломийчиха. А ти куди це?

Леонтій. Та казали-ж будяки у сливах вибити, чи що?

Коломийчиха. Дивись же — коси мені не поламай!

Леонтій. Та я нічого! (Коломийчиха повернулась, а Наталка Леонтію повну шапку черешень).

Коломийчиха (до Домаха). Доню! Дитино моя! Одумай ся! (Павза). Та єму-ж зовсім хороше; не бій ся — видужає... Молись милосердному Богу і Пречистій Матері за їх ласку!

Домаха. Правда — тільки Божа сьвята ласка...

Коломийчиха. Так зїджд, донечко, хоч чого небудь... (Розгляда крадькома Степана).

Домаха. Не можу... не одійду... мені й не на думці...

Коломийчиха. То я сюди принесу: хоч ложечку попробуй, хоч ложечку...

Домаха. Хіба може... позавчорашні галушечки, то ззім...

Коломийчиха (аж одхитнулась). І ти на матір? Ой, доню?
Не бий ножем, коли не знаєш напевне! Не бери гріха
на душу!

Домаха (закрива вид). Ох, яка я нещасна! (Рида). Простіть!...
Я піду... ззім....

Коломийчиха (обніма і одводять). Вір, дочко, — ти мені до-
рожча над усе... і я... що тобі дороге, те й мені доро-
гим стане...

Домаха. Наталю! Гляди-ж тут... і як що, зараз мене клич!...
(Заходять).

Наталка. Гаразд, не бійтесь!

Коломийчиха (зупинившись). Ти от збігай тільки, та горшки
висунь!

Наталка. Зараз! (Побігла).

Коломийчиха (хутко вертаєть ся до Степана). Там десь і ніж
лежав? А-а! (Бере, нагинаєть ся і одрізує ключ). От, ре-
мешок! (Хова ключ, ніж кида і утіка хутко).

Вихід 7.

Наталка і Леонтій.

(Наталка виносить рядно, розстила і висипа на его вишні; розгорта
і єпіва веселу „ad libitum“ пісню).

Леонтій (іде позаду з оберемком будяків; кинув, та підкравсь і об-
няв міцно Натальку). Ух, моя зірочко!

Наталка. Ой!! Чи ти не сказив ся?

Леонтій. А що?! Я нічого...

Наталка. Як нічого? Он дивись, що наробив? Всі черешні...

Леонтій. Та чорт їх бери! Нічого!

Наталка. Нічого, нічого! Он дивись! (Вийма з пазухи по-
давлені черешні і маже по виду Леонтія).

Леонтій. Е, коли так, так я-ж тебе! (Бере жменю черешень).

Наталка (за руки єго). Левку, голубчику! Ой, не руш! Не
буду серденько більш! (Вибива вишні).

Леонтій (збира і за Наталкою). Е, коли я нічого, а ти мене, —
так і я!

Наталка (т.ка). Ой, гвалт! Серденько!! Не бу-ду!!

Вихід 8.

Ті-ж і Марина.

Марина (виходить до криниці, чорним платком запята) Дівчино!
Не знаєш, де тут Степан лежить? Мені казали в пасіці...

Наталка (засоромилась). Он, там, у курені...

Марина (йдучи). Що він? Як єму? Живий ще?

Наталка. Хвалити Бога, лучче.

Марина (як підійшла). Господи! Що ви зробили з ним? Це тїнь одна! Царице Небесна, пожальсь! (На-вколішки).

Наталка. Е, що тепер, а як-би вчора глянули!

Марина. Замордували, замордували! Єму вже рясту не топтати!

Наталка. Видужають, як Бог дасть! (Пішла, пильно приглядаючись, спочатку до вишні, а потім до хати).

Степан (прокидаючись). Хто тут? Голос єї! Чи сон це, чи рай уже? (Побачивши). Марино! Зірочко! Щастє моє!

Марина (обвіма). Степку ріднесенький! Заспокій ся! Це я... Тільки не трівож себе.

Степан. Яким чудом? Чи Бог перед смертю уже наді мною зглянув ся?

Марина. Не кажи такого, не думай; ти одужаєш, — я вірю милосердію божому і правді небесній... Та ти і виглядаєш гаразд: зблід трохи — правда; але така сграшенна хвороба... від чого то?

Степан. Від тещиної руки; наступила на життє моє...

Марина. Я чула і скамяніла з жаху! Ох, яку власть лукавий над миром узяв! А жінка-ж?

Степан. Побиваєть ся... Вона не при чім тут...

Марина. Я знаю, що вона тебе любить; тільки як-же вона від матері не могла тебе захистити?

Степан. Куди їй бідній, проти тієї залізної волі! Вона і єї доїде, а що мене, то вже неминуче в землю вбє! Та не тільки вона, а тут чимало й поплечників знайдеть ся: на заваді я їм... живцем би зїли...

Марина. Боженьку мій! Завіщо-ж то? Що ти їм учинив?

Степан. Та й нічого; хіба один чоловік може побороти зграю здирищиків, зухів, щó тільки й годують ся та жирують з людського лиха? Ну, не стерпиш, загавкаєш, покажеш на них пальцем нашій темноті... Що-ж, почуваять ся, та й годі; а п'явкам людським все-ж досада, що на них показують, — вони не люблять лементу, а люблять порядок та тишу... Ну й вернуть на мене гори, готові в ложці води утопити!

Марина. Цур їм! Не розпáлюйся так, не говори хутко: бач, аж забива тобі дух... На ось води!

Степан (пе). Не можу, не можу здержати серця: так мене і гризе, й порива... Тепер от під недорід та хворобу уже щось наші зверхники з жидом заколомутили...

Марина. Та не побивайся так: тобі ва́да, ти ще слабій... Лихе само себе виявить...

Степан. Як раз, дїждешся! (Закашляв ся). Сухе, добірне зерно з мого мага́зину продавати хотять! Сухе, як порох, чисте, як скло! Так я до нового посередника і подав ся...

Марина. Ну, і що-ж?

Степан. Тут, бач, поки нового посередника наставили, так справляв должность з другого участку; ну, тому й свого діла не переробиш, а на чуже уже не вистача часу... Так і орудував у нас „письмоводитель“ — старий хапуга... А нашим це на руку ковінька. Новий же, на моє щастє, прибув, хоч тут і не знають, і мене вислухав уважно: — „Не бійся, каже, кривди не попусти; а ти гаразд робиш, що за громадським добром так пильнуєш!“ Далєбі, такий славний!

Марина. От, бач, свїт таки не без добрих людей!

Степан. Та я боюсь, щоб доки сонце зійде, роса очий не вїла: наші не дрїмають, чатують... Он і теша галушечок гречаних зварила менї, потракувала...

Марина. Годї! Не ворухи себе... Бач, як задихався, одведи Господи! Я, як почувла, то й полетїла вітром, не тямлючись, тїльки одна молитва у серці стояла — тебе застати, тебе ратувати...

Степан. Моє ти щастє! Та один погляд твоїх ясних очий надає менї стїльки сили, що я чую себе дужим, зовсім здоровим... О! (Підводить ся). Трохи тїльки в голові крутить ся, але трохи... і то того, що серце з радості мало не вискочить, аж тукотить... Чуєш?

Марина. Заспокійся! І я щаслива за ласку божу, що тебе бачу, що тебе чую...

Степан. Ах, яка ти менї дорога! Сонце! Свїт! Радість!

Марина. І ти менї... тїльки... що я тебе просила...

Степан. Слухай, моя єдина! Домаху менї так жалко, так жалко, що я-б своє серце розірвав, аби єї заспокоїти!

Я корив ся твоєму слову, перемагав себе і єї сльозам присягав ся, нагнуть своє серце, скільки мога... Але що-ж я вдію? Як побачив тебе, так у мене аж кричить отут, аж їввалтує щось над моїм розумом, наді мною!

Марина. Ох, то горе, велике горе! Воно вяже менї руки, заковує в кайдани мене! А я грїла такі чудові гадки, думала, що за божою помощю і життє нове піде, сьвітле та тепле...

Степан. О, я і жду тільки нового життя, та думка тільки і держить мене на сьвітї: так далї битись з оцим моїм неклем — ні змоги, ні хітї! Тільки й бажання — встати і ніколи сюди не вертатись.

Марина. Правда, біля такого нелюдського серця жить небезпечно: сатана і вдруге підїбе, а оборони нема...

Степан. Нема! Чим же боронити ся проти такого ідола, як моя теща, чим захистити ся від вовків? Покорою, тихим словом, сльозою?

Марина. Часами і люте серце сумирить ся...

Степан. Як приволочеш до ями? Ні, проти зла тра і змагати ся силою, кулаком, поки єго не задавиш, не то воно проглине мир!

Марина. Не говори, Степку, так: їввалтом зла не викорениш, а більш роздратуєш... Та й грїх же душу сквернити того ради, що лихо панує?

Степан. І сквернити! Яка-ж заслуга про свою душу дбати, а брата не визволить з зубів лиходїя! Та хай я і кару від Бога прийму, та принаймнї знати му, що не побояв ся за обездоленого заступитись.

Марина. Ох, Степку, тебе страшно ї слухати... Дїд не те проводив.. А у твоїх річах і завяттє хороше, і якась спокўса...

Степан (дїше важко і дивить ся радісно). Ах, як я кохаю тебе! Мозок теряєть ся!...

Марина. Степаночку, що ти? Лихий тобі серце бентежить...

Степан (палко). Умерти-б зараз: не сила більш муку нести... (Обніма).

Марина (борикаючись слабо). Степане! Що це? Я-ж людина... У мене серце живе ще, не мертво... Пошануй мене!... Я тебе те-ж... (Цїлує й одскакує з жаху). Боже! Що я дію?!

Степан. Куди-ж ти, куди?

Марина (хапаєть ся за голову). Пекельний гріх!... Забути совість... Бога... забути закон... жінку твою безневинну...
Одведи Мати Бога!

Степан. Не тікай! Зглянься!

Марина. Коли ти... отак... то й не побачиш...

Степан. Прости! Плохий я ще... волі нема...

Марина. Я в селі пробуду, — паспорта треба... ще навідаюсь... (Хутко виходить).

Степан. Сонечко зникло... знов темрява! (Сливе пада на постіль і, зімкнувши очи, важко дине).

В и х і д 9.

Домаха і Марина.

Домаха. Хто? Хто до мого Степана приходив?

Наталка. Якась... мов черничка.

Домаха (доганя Марину). Стій! Хто ти така?

Марина. Дівчина з Очеретуватого, Марина...

Домаха. А-а! З Очеретуватого? (Збентежено). Чого-ж ти приходила до мого чоловіка?

Марина. Навідати вбитого, ратувать від напасти...

Домаха. А тобі яке до його діло?

Марина. Він моєму серцю дорогий...

Домаха (хапає за руку). Ти любовниця його?!

Марина. Ой!! (Павза). Пробач тобі Боже це слово: ти ним ударила мене дарма. Глянь мені в вічі, чи я-ж здольна такою лиходійкою бути, чи здатна другому життю заступити?

Домаха (довго дивить ся на неї пильно). Так, хто-ж ти?

Марина. Я з ним виросла змалку: вкупі ми сиротами бігали, вкупі нас панночка одігріла, за кривних прийняла в двір, освітіла нам розум, вкупі нас Господь покарав смертю нашої панночки-матері і вкупі нас знов почала бить лиха доля...

Домаха. Даруй мені, коли я тебе образила... Тільки серце моє болить і не дійма уже віри нікому, нікому: я сама нещасна, така нещасна, що і ворогові того не побажаю! Тебе поза очи ненавиділа я, бо Степана мого серце все обік тебе...

Марина (спустила очи). Правда: ми перш і побратись хотіли...
Домаха (з жахом). А-а! Так, так?!

Марина. Але стій! Божусь, сестро, що я тепер люблю его,
як кривного, як брата, як друга... Тобі горе збурює
душу і лихим бентежить думкі...

Домаха. Ох, тяжке оте й горе, — чорним туманом на душу
зляга, не дає дихати...

Марина. Знаю, сестро, знаю!

Домаха. Ні, не знаєш! Ти не знаєш, які то тяжкі та без-
просьвітні ночі, коли лежиш сама собі на сирітській по-
стелі і ні до кого обізвати ся словом, а в серці мов ніж
стремить і воно по йому тукотить: „Не любить, не лю-
бить!“ Ти не знаєш, як тоді думка за думкою нові вісті
приносить, що він з другою розмовля, а то й обнімаєть
ся, і як від того огнем тече кров і палить у грудях...
А-а! Такої муки ще ти не знаєш!

Марина. Заспокій ся! Ти любиш его?

Домаха. Над розум, над житте, над усе на сьвітї: на грїх,
на каторгу за його піду, а не віддам нікому!

Марина. Бачиш — ти кохаєш его над міру, не хочеш ні-
кому віддати, кидаєш ся на мене, як на ворога, а як-же
ти его не вестерегла від других ворогів?

Домаха. Чи я-ж винна?

Марина. Ти дочка; мати твоя не звїр; певно тебе хоч
і по своєму, а любить, так ти-б могла постерегти нена-
висть її до своєї дружини і потушити її заздальегідь...

Домаха. Може; тільки мої муки слїшили менї очі...

Марина. А ті муки підїмали у матері ще більшу на твого
чоловіка злобу...

Домаха. Ох, і то правда; але що-ж менї чинити було?

Марина. Більше чоловіку віри дїямати і покладатись на
Бога; не докорами та підзорами ему серце труїти, а те-
плюю ласкою, та покорою пригорнути его до себе...

Домаха. Чи я-ж не пробувала, чи я-ж не побивала ся?

Марина. За себе певно, а через те і лихо на сьвітї встає:
от ми обидві его, нещасного, любимо, тільки не однакова
наша любов: я за его щастє готова вік страждати, а ти
для свго щастя готова й его стратити...

Домаха. Зо мною ще ніхто так не говорив... Твоє слово
запада менї в душу... Тільки серце щемить... Скажи менї,

на Бога, як на сповіди перед смертю: ти не однінеш у мене Степана, не по мою душу прийшла?

Марина. Присягаюсь Богом, що Ёму Милосердному доручила я своє серце і зрєкла ся земної утіхи на віки!... Я прийшла свого друга побачити, а не твоє щастє грабити, вір! І перше я одного тільки й бажала, щоб Степан покоровивсь Божій волі, полюбив тебе, став щасливим, а тепер, побачивши тебе, тільки за вашу згоду і буду Бога молити.

Домаха. Ох, коли-б тому була правда... я-б тебе, не знаю як... (Хоче обняти й вагаєть ся).

Марина. А ти мені все таки не віриш? Вважаєш за свого ворога?

Домаха. Не знаю — щось мене тягне і ножем одпиха...

Марина. І мене, як сестру, не обнімеш?

Домаха. Обніму... тільки не ходи сюди... не бач єго... мені страшно... ледве одратувала... і знов...

Марина. Значить, не віриш... Бог з тобою! (Пішла).

Домаха (вагаєть ся). Стій! Я хочу вірити! (Марина стала).

Тільки.. (Махнула їй рукою від себе). Не вже вона мене дурить? І очи, і голос купують мою віру, а про те вона видко... вчена... обійти може... А як лукавить? У-у! Що-ж мені з собою робити? І горить, і кипить усе! (Іде хутко до Степана; зупиняєть ся на гвалт).

В и х і д ю.

Ті-ж і Коломийчиха.

Коломийчиха (до Наталки). А підійди-но сюди, підійди!

Наталка (підходить). Що-ж там?

Коломийчиха. А це що? Вишні мої! А це що? Добро моє! (Підбира). Ах, ти, сибірна! (За косу). Та я тобі косу одірву!

Наталка. Не руште! Годі!!

Леонтій (вискакує). Ви вже ні, нічого... а то я не знаю... а нічого не побоюєсь!

Коломийчиха. Ти ще мені звідкіль? Дивіть ся! Аж по уха заїв ся черешнями... Та що ви мене вкінєць грабити хочете? Ироди каторжні, сатанинські виплодки!

Леонтій. Та хай вам з черешнями... Я за рошотом... (Наталка тіка).

Коломийчиха. За роцотом? У робочу пору?!

Леонтій. А що-ж? Я нічого собі... а ви раз-у-раз... і на дівчину... так чого там? Давайте роцот!

Домаха (підбіга). Бога ради, мамо, не кричіть!

Коломийчиха. Геть мені, навіжена!

Леонтій. Роцот давай, та й нічого...

Коломийчиха (до його, — той одступа). А, щоб ти на вила собі кишки вимотав, щоб з тебе дух виперло, стонадцять куп чортів твоїй матері і твоєму батькови! (Випиха Леонтія).

Домаха. Мамо! Цитьте!!

Степан (схоплюєть ся). Івалт? Марина?! Чи не єї банітують? Теща? Горло перерву! (Одягаєть ся непритомно і бачить ніж). А! До речі!

Коломийчиха (наступа на Домаху). Та що ти мене своїм бовдурем, — я єго не так підніму! Я всіх вас...

Степан. Катюга! Тікати до діда.

Домаха (заступа дорогу). Мамо! Не руште мого чоловіка! Буде вже!

Коломийчиха. Матір зобидили, так ти не за мене заступаєш ся, а за свою ганчірку! Он, полюбовниця до його приїхала — радій! Повісить єї він на шию собі, на твоїх очех!

Домаха. Неправда! Мовчіть! Цього не буде!

Коломийчиха. Буде! Буде! Буде!

Домаха. Не мати ви: я від вас на віки втечу!

Коломийчиха. Тікай дурна до єго полюбовниці! (Пха).

Домаха (пада). Ай!! (Коломийчиха безуважно пішла).

Степан (підбіга й припада до Домахи). Ходім, Домахо! Не плач, не плач же! Не вважай — то не мати... Ох, тільки ці слези... тяжкі, тяжкі... А! Немов топлене оливо крапля по краплі пробивають груди...

Домаха (голосить). Полюбовниця... полюбовниця! На що-ж ти мене, матінко, породила? Чом ти мене до схід сонця в ставку не втопила? (До Степана): Та убий мене краще, убий, прошу: мені лекше буде...

Степан. Що ти? Господь з тобою!

Домаха. Ота розлучниця моя, Марина, прийде сюди і ви вкупі наді мною сьміяти метесь?

Степан. Брешуть вони, брешуть на безневинну! І як ти кожному продови віриш?

Домаха (сплеснула руками). Та як-же не вірити, коли всі, всі кричать...

Степан. І всі, всі брешуть! (Зло). Не говори й ти так!

Домаха. Як-же мовчати? Сили нема! Не любиш ти мене, через когось ненавидиш! Я сподівала ся, що хоч тепер... та що вже я не роби, хоч землю їдж...

Степан. Знов докори? Та не рви мене тупицею!

Домаха. Не любиш, ненавидиш! (Розпалилась; очіпок спав). Чи бачила я ласку, чи чула тепле слово від тебе? На мої тихі речі — мовчиш; підійду до тебе — тікаєш; присяду — встаєш; приляжу — одвертаєш ся... А! Та чи єсть же більша образа на світі?!

Степан. Та хворий я... У мене отут не серце, а жужелиця! (Закашлюєть ся).

Домаха. Мати Божа! Тебе беру в свідки, — чи я-ж тому винна? Хіба-б я завязала тобі світ, коли-б знала?... Слухай! (Кладе ему руки на плечі). Скажи мені, не криючись, чесно скажи, як перед Богом на сповіді, чи ти й досі любиш Марину?

Степан (вагаючись). Люблю...

Домаха. Ха, ха, ха! Бачиш, а казав, що брешуть!

Степан. Люблю, але не так, як ти думаєш: не коханка вона мені, не полюбовниця, — я горло кожному перерву, хто осмілить ся вдарить її тим словом, — а подруга, все одно що сестра, і я її, як кривну, люблю...

Домаха. І ти її любиш, як кривну, як друга? Ха, ха!! Адже-ж ти з нею, отою сестрою, хотів був побратись?

Степан. Ну, що-ж? Хотів...

Домаха (скаженіє). Так, не вірю я! Брешете ви обоє! Ти через сестру оту ненавидиш мене, через розлучницю мою люту: вона в твоїм серці, як жаба, сидить, вона й не пуска туди нікогісенько!

Степан. Схамени ся! Не дратуй мене! Не печи мені огнем серця! А її не сьмій лаяти: вона тобі зла не вчинила.

Домаха. Як не вчинила? Кому ти законний чоловік — мені, а чи їй? Кому я припоручена Богом — тобі, а чи їй?

Степан. Та вона мене від тебе не одніма...

Домаха. Як не одніма? Коли ти тільки про неї й думаєш, коли ти сохнеш по їй, кривю сходиш по їй, по гадюці!

Степан. Ей, не займай її, не лай! Не буди в моїх грудях злости, бо я не знаю що...

Домаха (несамовито). Бити меш? За неї, каторжну? А!! Так, бий же за підлу, бий! (Розпатлалась). Украв у мене через неї і щастє, і радости, і красу мою, то знущай ся уже вкїнець! Бий, топчи мене ногами!

В и х і д II.

Ті-ж і Коломийчиха.

Коломийчиха (надбіга). Так єго! Так єго!

Домаха. Ідїть собі! Не руште нас! Це моє дїло: між чоловіком а жінкою — один Бог!

Коломийчиха. Так між чоловіком же, а не чужим любовником?

Домаха. Цитьте! Не треба менї вас!

Степан (дріжить). Нехай договорює; нехай мирить, нехай сіє межі нами щастє! Вимещаш, відьмо, за пана, що добра єго не ковтнула? Знов готуєш галушечки?

Коломийчиха. Та як ти сьмієш, щєня, роззівляти пїсок на мене? Тебе ще, блазня, не вчили, дак я поучу! (Кидаєть ся бити).

Домаха (хапа за руку). Не руште! Не займайте!!

Степан. Пусти її, — нехай зачепить, нехай спробує!... Ой, очортїла-ж вона менї, як очортїла. (За спиною держить ножа).

Коломийчиха. Ах, ти, виплювок! Похвалять ся здумав?! Та я тебе, як трїнонї!!

Домаха. На Бога!! Не руш єго! Йди собі від грїха: він мій, а не твій!

Коломийчиха (одпиха її). Так і учи єго! В ухо заїдь падлюці! (Між дочкою й матїрю йде боротьба).

Степан (трусить ся, не при собі). Пусти свою матїр, — хай вона спробує... в ухо заїде... (Задихуєть ся. — Коломийчиха вирвалась; Степан до неї. Домаха, завважавши нїж злякано межі них пориваєть ся, не маючи сили й кричати, і пада).

Степан. Ну, бий же! Сам себе підставляю: життє моє знївечила, так нївеч і честь! Потїш свою паскудну, влодїяцьку руку, та дай уже і менї потїшитись! Ух, і потїшуть же!!

Коломийчиха (назад). Івалт! Убє!! (Степан несамовито дрїжить і кида з огидою нїж).

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

ПЕРША КАРТИНА.

Середина сьвітлиці в Коломийчихи, доволі багато вбрана. Двері по середині і в кімнату.

Вихід І.

Коломийчиха, старшина і писар (сидять за столом і частують ся).

Коломийчиха (налива чай старшині). Викушайте! Що-ж ви так мало? (Підлива в чай руму).

Старшина. Благодареніє Господу уже по сеє... гріхи наші і попущення... (Гика часто і чим далі — соннійший).

Писар. Верно і неопровержимо.

Коломийчиха. Та ще подужаєте, а там он запіканочка готуєть ся...

Старшина. Запіканочка?! Ох, скусительство... Так значить ся... теє... задатку взяли ви сто карбованців... о!

Коломийчиха. Взяла, взяла бамажкою...

Старшина. І хліб увесь, пані моя, теє... продали по два злоті за пуд... ге! (Подає квіток). І росписочку оцю підпишіть... знаєте так для памяти... люди ми смертні... ослаби і остави...

Коломийчиха. Та чи я-ж умію? Хреста поставлю...

Старшина. Та я вам, Господи... себе-б з животами... а по-радок...

Писар. Ставте, я посьвідкую, та ще сьвідків подженьом... А от у волости, як прийдець ся, так другу формальну росписку дасте на инчу суму...

Старшина. За те теє... особо подякуєм... як казав...

Коломийчиха. Та добре, добре, дай Боже! А то тільки по два злоті! Хіба я сподівала ся на такий розор? Похоронена у тих ямках моя десятилітня праця...

Старшина. Що-ж Онуфрієвнo? Все від Бога... і зарібок, і холера... Живе приміром надією чоловік, а далі — геп! Писар. Н-да, промисел... і тому подобне! Не побивайтесь, одначе, Татяно Онуфрієвнo, ето точно, что Господь по-сітив вас зятьком...

Коломийчиха. Утік, щез!

Писар. Не може быть?!

Старшина. От, благодареніє Господу...

Коломийчиха. Истино. Тут була буча і моя дурна таки визвірилась...

Писар. Весьма розумно; давно-б слід...

Коломийчиха. А я не казала? Так свої, та й свої! А це другий день нема... Може втопив ся?

Старшина. Чудеснійше-б діло!

Коломийчиха. Та може Господь і змілував ся?

Писар (підморгує). Та вже-ж оце єму була повістка на той світ... Хе!

Коломийчиха (змішалась). Та... конечно... А що-ж ви нічого не вживаєте — може гаряченького?

Писар. Да я, признать ся, Татяно Онуфрієвнo, гарячительних напiтків боюсь, а от лучче смикну очищеної, та наливочки на потуху — однородні виходять статті. (Налива й не — потім налива вишнівки).

Коломийчиха. Звольтесь, звольтесь, як знаєте.

Писар. Потому полоскать гарячою водою кишки після таких уголовних напiтків даже обидно.

Старшина. Тошно... тільки теє... парить...

Писар (пє). А! добра й вишнівка... а!

Коломийчиха. По перваку спиртом з медом долила.

Писар. Ага! Спотикач виходить — то-то! (Пє). Н-да! Проізвиствіє! Коли утопив ся, або повісив ся, то благо-родно, прiнімая во вніманіє, що всім розв'язав руки; а коли побіг знов ябедничать і тому подобне — то весьма подло і нам нужно прiнять міри...

Старшина. Ох, одпусти й припусти, треба круто...

Коломийчиха. Від того харциза станеть ся.

Писар. Треба немедленно учинить розиск і дати приказ арештовать: може все з маґазина викрав?

Старшина. Так, так... прости Господи согрішенія наші... та ще у вас єсть бамага...

Писар. Імієть ся бамажонька... антїресная...

Старшина. Про що-ж вона? (Гика).

Писар. Гм, гм! (Позира на Коломийчиху). А ви чули, Ляріон Потапович, шо ряба Мотря аж чотирьох привела?

Старшина. Ого! Ото плодюча!

Коломийчиха. Он, странниця казала, що чула від спасенника, ніби той чув від когось, що тому казано, що за морем-кіяном десь народив ся антихрист...

Писар. І буде війна; неприятель хоче від нас всіх баб забрать...

Коломийчиха. Ой, не хочу до антихриста...

Старшина. То-що! Нехай... теє...

Коломийчиха. Чи ба! А як вам без бабів?

Писар. Н-да! Баба стаття нужная... необходимая...

Старшина. Скусительство!...

Писар. Без баби випивка і тому подобне невозможно... потому, что коли при такихім спотикачі — молодиця — зараз отвод і законоположеніє...

Коломийчиха. Уже! Так я піду по запіканку.

В и х і д 2.

Ті-ж, без Коломийчихи.

Писар. Як таки, Ляріон Потапович, про секретні, конхвицияльні бамаги і при посторонніх!

Старшина. Я й забув, що ми не в присутствїї теє... так що там?

Писар (розверта бумагу). Треба вам сказать, що я днів пять назад послав від вас такової рапорт: тринадцятого сего числа місяця іюня усмотрен бил зловредний і предосудительный запах із магазина гнилосного содержания; четирнадцятого сего же текущего місяця, услышано било, что оный же Степан Петраш, будучи смотрителем магазина, супружеских обязанностей не несють, а занїмаєть ся грїхопадєнієм; пятнадцятого того же числа постережено було, что вишереченный Петраш распространяєть зловредні понятія і тому подобне...

Старшина. Іменно, іменно теє... добре написали... Що то, як чоловік друкований, не „мно, дл, тло“...

Писар. Наука!... Так от який одвіт воспослїдовав... Гм, гм!... (Бормоче). Предписиваєть ся... собрать справки на

щот урожая... і гаврашков... гм!... Относно ежелї бішена собака...

Старшина. А! Сказана-б то?

Писар. То на стацию... гм!... А на яку — чорт его зна!...

О! (Голосно). Што касательно смотрителя запасного хлібного маґазина і переміни оноґо хліба, то — це що пише наш доброхотець приятель письмоводитель — то предписиваєть ся: осмотрить маґазин, составить протокол, общественний приговор, приняв относительно смотрителя охранительниия і дисциплінарні мери... і тому подобне... а относительно поступків общественний приговор...

Старшина. Ох, Господи, — занадто вже вчено!... Ципли-нарські... ципля... що-ж воно? Циплятами-б то теє... штрап?

Писар. Да який там штрап? Дис-цип-лінарська мера! Яка це стаття? Понімаєте, що значить дисципліна?

Старшина. А що?

Писар. Бачили, чим служивих учать? Дисципліною?

Старшина. Ага, се-б теє... лозою...

Писар. Н-да, горячительную припарочку, а охраненіє — рещтанська; осноательно же проступних поступков составить общественний приговор... А чим пахне таковая стаття?

Старшина. Це вже ми знаємо; це виходить — на висилку!

Писар. Н-да! Совершенно вірно: за поступки, возмущаючіє общественное спокойствіє, в міста сибірской губернії і тому подобне...

Старшина. Так, так; це чудесно!

Писар. Разчудеснійше! При сем ще мені пише приватно: „Хапайте ся поки що і всяке нарушеніє форми возможно, поки нового нема... Памятайте, мов, — коваль клепле, поки тепле... і тому подобне“... Дак я полагаю, без одволочек завтрішнього числа.

Старшина. Та завтра-ж Івана Кунала у тому теє... ярмарок... тут ні духа не буде...

Писар. Сія то стаття і понуждаєть мене к настоянїю завтрішнього схода: послїку всі на ярмарок їдуть, то стало бить ми можем по секретному наказу, зоставить тут тільки таких хаяїв, які нам благоприятні, та з хуторян для восполненія аріхметики зупинить нужное число нестроп-

тивих, так що, приїмаючи во вніманіє все висшеизложенное, составит ся концертное отділеніє.

Старшина. Так, так, іменно... Се річ до діла!

Писар. Тут треба похопитись, щоб все учинила громада, розумієте? А ми стало быть з боку: наша хата з краю — нічого не знаю! Приказ діло сповняй, і тому подобне... а до приїзду того нового — і кінці в воду!

Старшина. Іменно, іменно... теє... поміч моя от Господа, сотворшаго небо і землю!

Писар (крикнув). По сему умозаклученію слідуєть даже спотикачу.

Старшина (совіє). Можна.

В и х і д 3.

Т і ж і М о ш к а.

Мошка. Поздоровляю, віншую з гешефтом.

Старшина. Спасибі! А коли теє... гроші?

Мошка. Уже купили?

Писар. Все чисто, до зерна...

Мошка. Ой, слічно! Ой, ой, як слічно! Теперички тільки помагай Боже! Гроші знайдемо...

Писар. На сухо не можна, — пий! (Налива).

Мошка. За ваше здорове і добре поводіннє! (Пє). Батюшка мене питали, що ви там шахруєте! Коли що, то я сам до начальства... Ох, ох! Треба хутче, щоб не спортили... і то все господин Степан дзвонить... Ой, вей мір і видзвонить ще нас із села, іх бін а їд!

Писар. У-у! Вредне! Ну, завтра ще ми потягаємось з тобою... ще хто кого видзвонить?

Старшина. Іменно завтра... теє...

Мошка. Та єго нема... кудись побіг...

Писар. Тим наче: заочний приговор... распоряженне шта-хветне об арешті і тому подобне...

Старшина. І тому подобне...

Писар. Не знаєш, хто тут застаєть ся?

Мошка. Зостаєть ся? А! Дід Мороз...

Писар. Подло! (Сплюнув).

Мошка. Ніц, він хворий, не здужає; потім Харко Дурний, Мотря Задрипа, Стеха...

Писар. То баби.

Старшина (засипа). Баби... прости Господи... скусительство!

Писар (на його). Праведні душеньки упокоюють ся.

Мошка. Нехай собі... по трудах...

Писар. Н-да... ти краще скажи, кого із хазяїв певніше зоставить?

Мошка. Кого? Пишіть: кума Карпа — він хоч і в позиці у Степана, та своя сорочка, — далі-Буг; Дмитра Коця — єму вдруге Степан не дав; Свирида Гудзя, Явтуха Свердла, Харка — я уже задобрив..

Писар. Обстоятельно... він і в суддях сидить, та Карпо — та Гудзь... без'язикий — достаточо для присутствія...

Мошка. А то з хуторян — Пальоний, Веризуб, Запридух.. (Старшина хропе). Щоб не впали ще?...

Писар. Та ну єго! Значить завтра все підтасуємо: суддів у старшини намочемо, понятих і громаду ти з Коломийчихою підшрубеш... а маґазин у тебе готовий?

Мошка (озирнувшись). Зверху все тухле.

Писар. До споду ніхто не добереть ся — жарота, потемненіє і тому подобне.

Мошка. Ох, і здихаємось того мешіґене?

Писар. Незбежно: я оце зараз заблаговременно і рішення і приговор общественний приготую.

Мошка. Ой, антик, антик! Який без його може бути гешефт — аж страшно. Слухайте сюди, любуню: ви пишете в бамазі, що продали гниле з маґазину зерно за низька ціна — бариш; ви пишете, що купили у Коломийчихи добре зерно за висока ціна — бариш; крестян поставляєте у сахар — ні за добрі гроші, а пишете — за ніц — бариш; ви будете роздавати у зиму з маґазину зерно і писати мете, що здумаєте — бариш; ми нарешті веснсю продамо маґазинний хліб, що нам дарма достаєть ся... і візьмемо — ой, мамеле-тателе, гевулт, скільки візьмемо!

Писар. Ти, Мошко, діявол, убий мене Бог — діявол! Таку штуку придумати? Та тебе породила певно відьма з сатаною укупі.

Мошка. Хе, хе, хе!! А гіте фокус! Антик, як маме кохам, антик!

Старшина (покачнувшись). Ой сьвят, сьвят, сьвят! Де це я... тее? Що це?

Писар. Пішли-б до дому.

Старшина. Іменно, іменно... Припусти й одпусти, ослаби, остави...

Писар (Мошці). Проведи, та на щот хазяїв: я распорядженіє, а ти підготівку.

Мошка. Гіт! (Проводить під руку старшину):

В и х і д 4.

Ті-ж і Коломийчиха.

Коломийчиха. Куди-ж це? А запіканка?

Писар. Уже запік ся — нехай спочива: ще не раз смикнемо... Це тільки введеніє з виводом, а продовженіє впрעדь.

Коломийчиха. Шкода, Боже мій, а така запіканочка.

Писар. Попробуєм, посмакуємо.

Коломийчиха (налива). Як смола!

Писар (пє). Нектар — неспоримо і безапеляціонно. А ви от що: завтра всю підборну команду угостить — ето первая стаття; потім на зятька жалобу — за гріхонадательное нарушеніє союзу, за розтрату чужої собственности, за присвоєніє документів — ето вторая стаття, і третя, весьма сподручная — сьвідків на щот покушенія на жизнь і распостраненія зловредних понятій.

Коломийчиха. Добре, добре; все як кажете.

Писар. І тоді ваш зятьок захурчить, і цей опит буде вірнійший від вашого... хе, хе, хе!

Коломийчиха (потупля очи). Ох, що ви... де там? А і дочці може без його щастє випаде...

Писар. Н-да, такий красавиці по всім статтям і подобаєть те, прінімая во вніманіє і тому подобне... дак можно для сього положенія цілий сьвіт обікрасти.

Коломийчиха. Та Лукян Гаврилович при ваших документах, Господи... аби тільки того здихатись...

Писар. Ех, Татьяна Онуфріївно, і через золото сльози ллють ся! (Прислухаєть ся). Що це воно, мов стогне хто, чи харчить?...

Коломийчиха. Та то, чи не Домаха? Вірите, на замку держу: як утік отої бовдур, мало рук на себе не наложила — сказала ся, чисто несамовита!

Писар. Як же так саму кидать? Мало що може бути? Одімкніть зараз! Там щось не гаразд...

Коломийчиха. Ох, одведи Мати Божа! (Кидавть ся, за нею писар). Руки тремтять... (Писар помага). Де вона? (Вбіга). Ой, доню!

Писар. Що там? (Вскакує).

Коломийчиха. Поможіть... винести... про-бі! (Після невеликої павзи виводять під руки зомлілу Домаху: очи їй хижі, погляд непритомний).

Вихід 5.

Ті-ж і Домаха.

Коломийчиха. Ой, ратуйте! Давила ся... дитя моє!

Домаха (важко дише). Що вам від мене треба? Чого ви прийшли?... Чого мене виволокли?... (Дужче; рве гістерично волосся). І тут лізете мішати моїй волі?... Ні, годі!! Над собою уже моя власть...

Коломийчиха. Доню моя!

Писар. Заспокійтесь, Домахо Калинівню!

Домаха. Годі, годі! Тішились наді мною цілий мій вік, гнули мене, як лозу, вилі з моїх жил віршовки, знущались над моїм серцем — годі!

Коломийчиха. Опамятай ся, голубко, що ти на матір рідну говориш?!...

Домаха. Оддайте мені єго! Куди ви єго запроторили? Що поробили? Знов з сьвіта зігнали?

Коломийчиха. Ай, цить!

Писар. Розиск дам — знайду... для вас, даже супроти нутряної симпатії, знайду... зпід землі викопая і тому подобне...

Домаха. Знайдіть... я не знаю що... обороніть, — єго мучуть... він знов обливаєть ся кровю... піною сходить... Ратуйте мені єго від матері!

Писар. Не сумлівайтесь... і тому подобне...

Коломийчиха. Та чим же я винна, що він тебе не хоче любити?

Домаха (схоплюєть ся). Чим винна? Ха, ха, ха!! Та ти-ж знала, що він мене не любить, що его женють насильно, ти знала! Захотїлось промінжувати мене на панське добро? За гроші, за гроші продала дочку, як вівцю повела на заріз!

Коломийчиха (плаче). Ох, до чого дожила ся я? Рідна дочка банїтує матір!

Домаха. Матір, матір! Так візьми-ж рушник і задави ним своє породження, задави: у мене духу не стало, а в тебе стане!

Вихід 6.

Ті-ж і Свиридиха.

Свиридиха (вбіга, засапавшись). Знайшла, знайшла... і его, і її... тут вони!

Писар і Коломийчиха. Кого?

Свиридиха. Степана! (Домаха скрикує). Бачила... на леваді... вкуші з нею...

Домаха. З ким?

Свиридиха. З полюбовницею.

Домаха. Ай!! Де?!

Свиридиха. У дідовій леваді, щó над озером, там і тепер застукати можна...

Писар. Стремительно з командою! (Вибіга).

Домаха (скажено). Тут вона! Тут полюбовниця? Розлучниця моя? Веди мене!

Коломийчиха. Та куди ти, доню?

Домаха. Гетьте! Веди, веди мене! Я її гляну у вічі... Я її скажу, що вона, жаба, брехала, брехала! А-а! Вона кров з мого серця випила, так нехай же, гадина, підплива власною кровю! (Схоплює ніж і вибіга).

[Хутка зміна].

ДРУГА КАРТИНА.

Левада. Мальовниче місце: зправа і зліва верби, лози; по середині осокир; надалі очерет і чисте плесо води. Місячна ніч.

Вихід 7.

Свиридиха і Домаха.

Домаха. Де-ж вони, де?

Свиридиха. Тут, тут, не бійсь, знайдемо! Своїми власними очима бачила, як стояли і змовляли ся, і оцими вухами чула, як він її тут дождати ме.

Домаха. Але нема; може втекли? Я поженусь за ними на край світа.

Свиридиха. Не втечуть, — циганка пантрує. Ти постій тут, а я ще загляну в два, три кутки. (Пішла).

Домаха. Земля піді мною горить... Так ось-де, ось-де моя розлучниця? А як присягалась, що мені шляху не перейде, що про мене дба! Ой, кипить, кипить у мене! Або йй у горло впусь, або он туди кинусь... Щось пливе човном! Певно вони? А, стережи ся-ж, мій вороже лютий! (Забіга в лози).

Вихід 8.

Наталка, дівчата і Домаха.

1-ша дівчина. Приставай сюди човном до дідової левади; ну, наляж!

2-га дівчина. Як тут гарно! А дід не сполоха?

Наталка. Дід? Ні! Давайте-ж гадати!

Всі. Давайте, давайте!

Наталка. А свічечки маєте?

Всі. Маємо.

Наталка. Ну, так придіплюйте одні до своїх вічків, а другі до латаття, оттак: одірвіть лататину, назвіть яким парубком, та й пустіть...

1-ша дівчина. А як же після розбереш?

Наталка. Надкушуйте парубків. Ось, Петро — раз; (Одкусила й пустила). Ось, Денис — двічі; Назар — тричі...

2-а дівчина. Бідний Назар, який покусаний! (Сьміх).

1-ша дівчина. Я краще хвостика одкушу.

Другі. Отто дурна!

Наталка. О, бачите — попускали парубків, нехай пливуть собі за водою... Ой, ой! (З ляком). Он, уже один потонув... Хто то, гляньте?

2-а дівчина. Максим здасть ся... Се-б то й умре?

1-ша дівчина. А то-ж сього року; та він і хворий...

2-га дівчина (до Наталки). А ти вже за Леонтія налякала ся?

Наталка. Чого там?

1-ша дівчина. Говори! По рушники, чула, — послала.

Наталка. Та годі вам! Ось швидче, швидче сюди! Звідсіль вінки пускаймо: який потоне, — та з нас умре, а який дожене парубка, тому у парі бути. Ну, всі по черзі... Тепер пісні до речі. (Зачина, всі підхоплюють):

Ой тихо, тихо Дунай воду несе,

А ще тихше вінок коливає,

А ще тихше вінок коливає —

Нашу долю з води викликає:

Ох і доле з'яви свої очі,

Обізви ся до нас серед ночі, —

Хай віночок пливе та пишає —

Своє щастє сліпе доганяє!

1-ша дівчина. Догнав, догнав: моє щастє!

2-га дівчина. А хоч би й побрались, чи то-ж ще щастє!

Наталка. Ох, правда: не там щастє, де вінчають ся, а там, де вірно кохають ся... Он, моїй бувшій хазяїці, Домасї, Домасї, яке щастє? І багата, й хороша, а сльозами — і встає і ляга — умиваєть ся.

1-ша дівчина. Ти кинула їх?

Наталка. Кинула; дід прийняли... через ту відьму стару й видержиш? І дочці нема життя через неї; напосїлась на зятя, щоб з сьвіта зігнати, та й уже! А дочка ще й сама чоловікови доріка, — так як же єму не тікати з пекла? Оце вчора прибіг до діда — лица нема: ключа магазинного одрізали! Каже — більш не вернусь: там каторгою пахне...

1-ша дівчина. Кажуть — прийшла якась до його здалеку?

Наталка. Прийшла. Обнімала та плакала... А тихо! (Прислугуєть ся). Хтось плаче, чи стогне?

1-ша дівчина. Ой, де?

Наталка. Та тутдесь... Чуєте? Хтось хлипа?...

2-га дівчина. То може вода.

Одні. Ні, то нехрещені діти... або русалкі...

Всі. Ой, тікаймо, тікаймо! А то ще Купала втеряємо. (Похашцем одпливають на човні).

Вихід 9.

Домаха сама.

Домаха (вискакує злякана, ламаючи руки). Ой, там чорна тінь дріжить... Туман марою встає... Страшно! Матір і я винні... Ніколи не вернеться? Ох, утеряла, утеряла голубонька — не піймаю!... Ай, яка нудьга! Мов гадюка обвила моє серце і не кров. Кинуться у ту чорну яму... Там і соми водяться... а на дні холодний та липкий глей... зразу затягне... А та друга? Обнімати меться, пригортати меться? Ні, діждусь, гляну їй у вічі... А! Ось! (Одбіга назад, ховаючись в очереті).

Вихід 10.

Степан і Марина, потім Домаха.

Степан (виходить з Мариною). Марино! Я тебе ждав, як світа божого... Де ти барилась?

Марина (дитяче рада). Голубчику! Не можна було раніше. За те, бачиш, яка я рада, щаслива!

Степан. Чого?

Марина. Догадайся!

Степан. Не знаю, моя утіхо...

Марина. У, недогадливий! А того, що тепер уже я сьміло, з чистим серцем і сьвятою думкою скажу, що не кину тебе... (В очереті щось зашелестіло. Оддалеку чути тихо купальські пісні, які тягнуть ся мало не до кінця сцени).

Степан. Раю мій! (Кидаєть ся).

Марина (зупиняє). Стій, або краще сядь — я все тобі розкажу.

Степан. Сяду, сяду... У мене в очех сонце заграло... Це не ніч, а сліпучий день...

Марина. Ну, сиди-ж смирно! Памятаєш, як дитиною ще мене молодшої слухав ся, а я розказувала?

Степан. Памятаю, памятаю. У мене й тепер, як у дитини, повно на серці колишнього щастя.

Марина. Ну і гаразд. Так от, Степку мій любий, коли я почувала, що лежиш ти отруїний, то мене ударила думка, що я тому винна, і мало я не стеряла ся, а коли правду про тещу дізнала, то серце у мене окипіло кровю і похолов мозок, як тебе визволить від напасти, від смерти?

Степан. Голубко моя, таки побивалась за мною.

Марина. Я потім бачила твою жінку... Вона тебе кохає без пам'яті — і я поклялась вам до помочи стати: одно тільки різало мою волю, що ти не подужаєш своїй упертій примхи і що я, замість поради й лагоди, сама ще розраду внесу? Я молила ся гаряче, щоб Господь напуть мою душу і Милосердний зглянув ся... (Степан стає стривоженим).

Степан. Що-ж таке? Ти полохаєш мене...

Марина. Бачиш, Степане: ти нарікав на свою долю, на Бога, а тебе одведено від великого гріха: адже я — сестра тобі! (Весело цілує).

Степан (одхитнувшись). Як сестра? (Домаха прокрадаєть ся ближче).

Марина. Так таки рідна сестра: матері у нас були різні, а батько один — покійний пан.

Степан. Хто тобі це сказав?

Марина. Дід Мороз. Бач, пашпорта мені треба було в вашій волости виправляти, бо покійна матір моя була родом з сього села; от мене й справили до діда; а вони як придивились, та як заплачуть: „Як вилита, кажуть, моя покійна дочка! Ти-ж моя унука — від вашого очеретоватівського пана і моєї доні... Через його, прости єму Боже, твоя мати й згоріла“...

Степан (схоплюєть ся). Стій, стій! Це щось надзвичайне, страшно... не може бути! У твоєї матері певно друга дочка була?

Марина. Ні, у моєї матері я одна тільки.

Степан. Як же дід не знав цього? Тебе не знав?

Марина. Матір, по пологах, одправили сюди, а мене зоставили при дворі: вони занедужали і перед смертю уже діду признались...

Степан. Не знаю... я й не стямлюсь... не збагну нічого...

Марина. Та от і причина, чого пан, тато наш, перелякались, довідавшись, що ти мене хочеш брати, чого на нас хотіли все своє добро одписати... Дід кажуть, що я на пана й похожа... Та вірно і певно, що я твоя рідна сестра! (Обніма).

Степан. А-а!! (Хапаєть ся за голову і сіда, мов підкошений. Домаха виявляєть ся з ножем).

Марина. Не вже, Степанку, тобі гірко так взнати мене за сестру?

Степан. Ох!!

Марина. Чого-ж?

Степан. Остатня... надія...

Марина. На що?

Степан. На щастє...

Марина (по павзі). І ти зміг думати, що я-б здолала піти проти Бога, що я-б здатна була неповинній людині наступити на горло, украсти чуже щастє? Ох, Степку, Степку! Як мене мало ти знаєш, як мене мало ти поважаєш? (Змахнула сльози. Домаха кида ніж).

Степан (кидаєть ся в ноги Марині). Прости, даруй мені! Прости, сестро! Я не при собі... у мене в грудех пече... мозок горить... темріє в очех... Я не знаю чого, а чую в собі таку страшенну муку, якої не сила терпіти! Даруй, сестро, твому нещасному братови!

Марина (обніма і цілує в голову). Вгамуй, ріднесенький мій, отиш своє серце: его лукавий бентежить, бунтує гріхом.

Степан. Слухай, сестро, завваж! Докори і сльози від жінки, лайка і прокльони від тещі, цькування й напасти від писаря й старшини, зневірря і образи від селян, за яких я що дня роспинав ся... дома щоденне некло без упицу, без передишки — і одна тільки мрія, що від тебе буде ратунок: як і що, — я не домислював ся, а тільки тією мрією й жив, тільки вона мені сили скріпляла...

Марина. Ну, а Марина-сестра хіба не зможе протягти руку своєму братови? Тільки не в мені, грішній, спасінне, а в Господі і Єго сьвятій ласці... Покорись їй, одкинь оту некельну завзятість від свого серця, поглянь тихим не злим оком на свою Домаху, полюби її за щире кохання, зроби щасливою! (Домаха не здержує плачу).

Степан. Ох, правда твоя... Тільки, що я зроблю з оцим проклятим серцем? (Бе его кулаком). Адже не вілен я над

ним, а воно наді мною панує... Не можу я єму звеліти: забудь ту, а пригорнись до цієї, не можу! От, хіба ножем єго поренути, то зможу та й годі!

Марина. Ні, зможеш і друге: у тебе воно справедливе і добре; то єго озввірило горе... Подумай: гріх же за добро платити людині лихим; тобі Господь припоручив душу, а ти зрікаєшся її... Цураєшся, коли сам її обездолив!... (Пісні стихають).

Степан. Марино... ти янгол!

Марина. А як я буду вашому щастю радіти, як буду жити тільки для вас!

Степан. Сестро моя!!

Марина. Я хотіла була від мира заховать своє серце і спастись в черницях, а тепер спастись буду, помагаючи тобі у всім, у всім добрім, кохаючись у ваших дїтках, у радощах твоєї дорогої дружини...

Домаха (кидаєть ся в ноги Марині). Прости!! Прости!! Я хотіла підняти на тебе руку, на тебе, сьвяту...

Разом { Марина. Домахо! Що ти?!

{ Степан. Жінка тут?!

Домаха (в ногах). Ти матір мені... сестра... Богом послана доля!...

Марина. Голубочко! Що ти? Заспокій ся!

Домаха (плазує до чоловіка). Степане! Прости мені! Я тільки своє горе знала... а твого не відала... Пекельна рвія пекла мені очі... Даруй мені і моє кохання... сліпе!

Степан (підійма і пригорта її). Люба моя! Тепер не побивай ся!

В и х і д II.

Ті-ж і писар з десяцьким та Коломийчиха з Свиридихою.

Писар. Беріть єго! Він арештований.

Степан (пручаєть ся). Ким і за що?

Писар. Начальством за кражу! Вхопіть єго!

Разом { Марина. Неправда!

{ Домаха. Не дам!

{ Коломийчиха (пха Марину). Куди, повіє? (Хапа Домаху). А ти ні пснни!

Степан. Геть-те — я сам піду і одвіт дам: не бійтесь!

ЗАВІСА.

ДІЯ П'ЯТА.

Середина розправи, — велика світлиця; широкі двері просто на ганок, так що, коли вони одчинені, видно частину волосного дворища; на ліво — другі, з ґратчастим віконцем, до арештанської; навпроти — ще двері до кімнати. На задній стіні два одчинених вікна; на бокових — по одному. На предконі, під бокову стіпу — стіл, запятий зеленим сукном, на йому книжки й писарські прилади; навкруги — дзиглики. День.

Вихід І.

Старшина, Писар, Карпо, Харко, Гудзь, Коломийчиха,
Знахорка, Свиридиха і народ.

[Старшина сидить посеред столу, по обіруч его — судді, Карпо, Гудзь і Харко; навпроти зрітелів — писар; на задній лаві — Коломийчиха з свідками; коло дверей — жінки й чоловіки].

Старшина. Присутствіє... теє... одкрито. Хто з жалобою? Коломийчиха (підходить). Я, пане старшино й судді!

Писар. Ізложіть содержаніє.

Коломийчиха. Що тут ложити? Виложили вже: оце й вся, як стою! А содержаніє чие-ж, як не моє? Та спитайте, панове судді, в кого попало і мале дитя скаже, що зять мій, Степан Петраш, не чоловік моїй дочці Домасі: не хоче з нею по закону жити.

Молодиця (коло дверей). Оттака саме і в мене цяця!

Свирид. Та ви-ж, тітко, надолужуєте? (Сьміх).

Коломийчиха. Я спочатку думала, що він від хворости, та жаліла, воловодилась з ним... а моя донечка сьміхвищем на все село стала — сохне, вяне...

Писар. Н-да! Можно вообразить... При тілі...

Карпо. Ой, біда!

Харко. Як паляниця!

Гудзь (за весь час мовчить, часом зітха, іноді промовля): „Гм!
Гм! Еге!“

Старшина. Скусительство...

Коломійчиха. А він, каторжний, не туди дивить ся, куди слід...

Старшина. Не туди?!

Коломійчиха. Еге-ж, не туди: приволік собі з Очеретоватого, звиняйте, спідницю...

Писар. Підтверждаю, що вчорашнього числа сія гріхонадательная чета була спіймана на горячійм учинку.

Разом { Старшина. Ого-го!
Карпо. Ой, лихо!
Харко. Важно! (Легкий сьміх).

Коломійчиха. Так, так... істинно...

Писар (показує їй знаками). А окромя етїх обстоятельств, що?

Коломійчиха. Ага! Ще ограбив мене, порозпозичав гроші і росписок не дає, з ножем кидав ся... похваляєть ся підпалити...

Писар. Утїшительно!

Карпо і Харко. Одведи Боже!

Старшина. Приведіть... теє... підсудимого. (Десяцькі пішли до рещтанської).

Голоси (за дверима). От, лиходій! Пропали ми! (Юрба напіра в двері, розчина їх, і вони так і зостають ся розчинені до кінця; дехто ввіходить в сьвітлицю).

Вихід 2.

Ті-ж і дід, а за ним і Леонтій з Наталкою.

Голоси. Пропустіть діда, пропустіть!

Свирид (до діда, щб зупинив ся в дверях). Слабі, а все трудитесь.

Писар (тихо до старшини). Притьопав ся...

Старшина. Пощеніє Боже.

Дід (єго піддержують). Поки Бог мене на ногах держить, треба і для громади потрудитись, чим снага, а не лежати на печі нікчемним лодарем. От і вас сюди те-ж загнала нужда, а то й горе мужиче; а я знаю, яке воно солодке буває: без сліз виїда очі, без морозу голову білить, без ваги гне людину до сирой землі.

Старшина. А годі там... теє... пятакати...

Дід (не дочува і ввіходить ближче). А то по якому ділу дітки зібрались?

Голо си (зза дверей). Про запасний маґазин, що зерно погнило і що нового треба...

Свирид. Та про Петраша, що злодій...

Голо си (зза дверей). Підпалювати хоче!

Дід. Ага! Он-що! Напосілись таки на Степана, а вам хотять туману пустить... та й обібрати уже вкрай...

Писар. Що це за безпорядок?

Старшина. Тихо мені! А ні гу!! (Входить Степан).

В и х і д 3.

Т і - ж і С т е п а н.

Старшина. На тебе твоя теща... тее... занесла багато жалоб — за грабіж, за крадіж, за смертобивство, за дочку, за любовницю... Так тее, чим маєш оправдитись?

Степан. За грабіж і за крадіж — нехай вона доказує: адже злодій і здирщик ніколи своєї вини сам не призна — ви-ж добре це самі знаєте; про душоубство тещу мою Коломийчиху роспитайте — вона у цих справах митець... А що до моєї жінки й других брехень, то це не вашої парохвії і не вашого розуму діло — тут тільки суддя он хто (на небо) та ось хто (на серце). А от, ви мені краще скажіть, по якому праву і за що мене арештували?

Писар. Своєвременно будеть опубліковано.

Степан. Уремя пройшло і я мушу знати: не по жалобі-ж Коломийчихи ви робите розбої нічні?

Писар. По казьонній, чрезвичайній надобності і тому подобне...

Старшина. Так, так... по бамазі... і казьонній... як уті-кача...

Степан. І Марину схопили те-ж по казьонній надобности? Дід. Ма-ри-ну? Моя унука заарештована? Люди добрі! Гвалт!! Заступіть ся!

Старшина. Що ти, діду, тее... безпорядки? З ума вижив від старости, чи що?

Дід. Хоч я і старій, а ще Господь від мене не одібрав розуму і я все бачу і розумію... А ти не розбійничай; зараз визволь мою унуку!

Старшина. Та я не тее... де-ж вона?

Степан. Випустіть зараз мою сестру, бо за неї поплатитесь... Голову кладу, що поплатитеся!

Старшина. Га? Похвалки?!

Писар. І в присутствіі!!

Молодиця (дїду). У Коломийчнину комору замкнули — сама бачила: у одну Домаху, а у другу — певно вашу.

Дїд. Так ходім! Поможіть хто!

Явтух. Я з вами.

Дїд (у дверях). Насильства! Розбої!!

Старшина (до писаря). Що-ж це... теє?... Ослаби й остави!

Писар. Пустяковина... Кінчайте дїло!

В и х і д 4.

Ті-ж, без Явтуха й дїда.

Старшина. Ага! Так, швидче... (До Коломийчихи): Сьвідків маєш?

Коломийчиха (озираючись). Привела.

Леонтій (виступа). Я — тутечки.

Писар. Цей у неї наймитував. (До Леонтія): Ти в якій волості?

Леонтій. З Мозулївки.

Карпо. Ага! Знаю... Там брат твій Антін Бондар, що недавно женив ся?

Леонтій. Там, там.

Харко. І добре живе з жінкою?

Леонтій. Та... нічого.

Карпо. А хороша?

Леонтій. Нічого собі.

Харко. А старшина який?

Леонтій. Звісно... про те нічого...

Писар (нетерпляче). Та що ви, панове, про постороннє і тому подобне: він уже рік як і в селі своїм був, та й дурень.

Карпо. Ага! (Заспокоїв ся).

Писар. По цьому дїлу що знаєш?

Леонтій. По дїлу? (Чухаєть ся). По дїлови... жалоба... виходить...

Писар. Ну?!

Леонтій. Вона мене анахтимою — я нічого; вона мене вироком — я нічого; вона мене в батька й матір...

Коломийчиха. Та що ви єго, розбійника, слухаєте?
Леонтій. Розбійника? Ач! Робив цілий рік — і ні ко-
торого...

Писар. Ступай геть!

Харко. Гроші либонь править.

Коломийчиха. Бреше все, не вірте!

Писар. Це, господа судді, друга виходить стаття... инчая
жалоба... і настоящому судопроізводству невідсудна. Дак
ві на після одсунути і тому подобне...

Старшина (лупа очима). Ага! На після... теє... конешне.

Писар. Ступай!

Леонтій. Коли на після, то нічого... нехай! (Єго випихають).

Старшина. Ну, далі, хто там?... теє... (Куня, чим далі більш).

Писар. Тільки не посторонні, а по цьому ділу.

Циганка (виходить злякана, їй Коломийчиха шепоче).

Писар. Що за потороча?

Циганка. Знахарка... при шумвалівським шатрі...

Писар. Ну?

Степан. Цікаво!

Циганка. Коли я що, Господи, то нехай би я більш дітій
не мала, не то-що!

Харко. Йї ще про дітій? Го-го! (Сьміх).

Писар. Говори діло.

Циганка. Хай мене хрест убє, коли брешу... Я й брєхень
ніяких не роспускала... чи сестра, чи полюбовниця...

Степан. А тільки зїлля... чи мишак добувала?

Циганка. Ой, хай мене чортяка злопає — ні! Я тільки
словом.. та водицею... а більш нічого не знаю... Щоб
ти такий щасливий та уродливий...

Карпо. Нічого не розберу.

Харко. А ні телень!

Писар (до циганки). Геть, коли не знаєш! Далі хто? (Циганку
те-ж виводять).

Свиридиха (виходить сьміливо). Ох, панове судді і благоді-
телі! По чистій совісті, як на євангелії, нехай мене грім
ударить, коли брешу: сама власними очима бачила і оцими
ухами чула, як Степан на свою тещу похваляв ся, що,
говорить, піднесу їй такої страви, щоб робаки завели ся...
Та взяв ото пересушеної жаби та гадючих яєчок...

Степан. Так це я робив? І ви знаєте? По чистій совісти кажете? Та вас-же і звідтіль (на небо) хтось слуха!

Свиридиha. Щоб я не знаю що... а мені казано... присягались...

Степан. Коломийчиха?! Ха!!

Писар. Не перебивать!

Карпо (до Свиридиhi). Та про що се ти?

Свиридиha. Про галушечки.

Карпо. Які галушечки?

Свиридиha. Та гречані-ж.

Карпо. Щось не те...

Харко. Не до речі?

Коломийчиха (маха рукою). Та ви, бабо, не про те...

Степан. Ні, іменно про це й слід.

Писар. Подсудимий, мовчать!

Старшина. Тихо! (Сопе й куня).

Свиридиha. А! Про друге? Можу... і про друге могу...
Оце весною, на Преполовеннє, мочила я полотна з дівчиною...

Наталка. Та й украли у мене пів сувоя...

Свиридиha. Що се за напасть? Коли я крала, коли?

Наталка. На Преполовеннє: я сама й витрусила...

Свиридиha. Ах, ти кирпата шелихвістко!

Наталка. Ач, сьвята та божа!

Свиридиha. Та я тебе...

Наталка. А зась, ряба відьмо! [Спільний регіт. Чути: „Ловна!“ „А ну, ну!“]

Старшина (кинув ся). Га? Що?! В холодну їх! Соцькі!!
(До писаря). І як таки допустить таке? (Соцькі виводять їх у двері).

Писар. Ваше діло за порядком; моє — за законами.

Старшина (Коломийчисі). Так, що-ж ви хочете?

Коломийчиха. А я знаю? Пропишіть єго на висилку і одберіть хоч роспискі.

Писар. Относно висилки стаття указуєт сход... обчеський приговор... а што касательно документів, то що подсудимий скаже?

Степан. Нікому я нічого не позичав, документів не маю, а що прожив, то прожив з єї дочкою, бо теща нам оддала господарство на прожиток; коли-ж вона править

тепер з зятя за харч, то хай докаже, скільки — і я хоч роками...

Коломийчиха. Ох, душогубець! Бодай уже я не ждала твого оддаваня: на подзвінне бери собі!

Степан. Хто з нас душогубець — цікаво-б було знати? А ви, господа судді, розбираєте такі діла, до яких жадного права не маєте, слухаєте нісенітницї якихсь горільчаних свідків, а в вашому селі отруїно чоловіка і вам байдуже було пошукати тому причину, хоч потурбовати ся...

Старшина. Та я теє... про це незвістен... Ох, Господи! Як воно?

Писар. То посторонне... а от Коломийчишині жалоби, полагаю — доказані...

Степан. Доказані?! Чуєте, люди добрі? (Гомін). Не вже, панове судді?

Карпо. Ой, свідки, щось не те...

Харко. Нічого не розібрав.

Писар (старшині). Замніть!... Хай тепер сход: у мене рішення суда готове.

Старшина. Ага, ага! З божою помоччю... на сход!

Писар. Підсудимого удаліть, бо про его-ж...

Старшина (десяцьким). Одведіть Степана в холодну.

Степан. Як-же це? Про мене схід... За очі мене судити, не кажучи й за що?

Писар. Предписаніє штахветне — раз, і стаття закона — два!

Степан. Так, так! (До юрби в двері): Ну, судіть-же мене, браття й за очі: чим винен перед вами не знаю, — хіба тим, що ворогам вашим в зуби завяз? Ну, так мені одрадісно буде почути ваш присуд! (Чулий гомін).

Писар (старшині). Що-ж ви дозволяєте бунтовать?

Старшина. Ведіть его мерщій! (Степана заводять до рештанської).

Писар (до Карпа і Харка). Ви те-ж ідіть та піддержите. (До гурту): Жінки, — тут сидіть! (До соцьких): А з двору вигнать. (Чоловіки всі виходять. Карпо і Харко зупиняють ся зараз за дверима, спинами до зрітелів. Мошка входить в хату. Видко в дверях і в вікні юрбу. Галас, гомів. Соцькі отишують).

В и х і д 5.

Ті-ж, без Степана і Мошка.

Писар (до Мошка, що з двору ввійшов). Ну, що? Всіх підморожив?

Мошка. Здаєть ся всіх.

Писар. Ну, і як?

Мошка. Хуторяни за нас.

Писар. А наші?

Мошка. Наших жменька: всі на ярмарку... Здаєть ся гіт!

Старшина (в двері). Сход одкрито. Писар прочита вам приказ. (Одходить).

Писар (стає з бамагою на дверях, спиною до зрительів). Тихо!! Панове громадо! Ось бамага, щоб неукоснительно (чита мов) гм, гм! (Одкашлюєть ся). „Собратъ сход, освідітельствовать маґазин і буде зерно окажеть ся негодним, то єго продать і замінить новим... донесши о сем немедленно“. (Мошка щось шепнув старшині, а далі — до Коломийчихи).

Голоси. А хто-ж свідкував маґазин?

Писар. Добросовістні — Карпо, Харко і Свирид: ви їх роспитайте і обміркуйте; це ваше діло, а наше — донести, коли хто супроти... Так оце перва́я стаття; а вторительная — за Степана Петраша... Чули-ж, що розбійничає і намірен Коломийчиху підпалити і тому подобне...

Голос (від вікна). Та ту й варта!

Писар. А як вона загорить ся, то піде за димом усе село.

Голоси (за дверима). Ой, піде! Як порох!

Мошка (тихо Старшині). Може-б пивця?

Старшина. Принеси... а то... пекло пеклом... (Мошка побіг у бокові двері. Коломийчиха й інші посунулись до середніх дверей і там купчать ся).

Писар. Бамага глаголет: „Замічено, што оний Степан Петраш весьма неблагонадьожних мислий і дерзкий бунтовник, а посему: составит немедленно обческий приговор на виселеніє єго в аддальонні області, а средства на те, не отягчая крестьян, ізискати із запасного капіталу“.

Старшина (випивши пиво) Ху, важке, холодне!

Мошка (приніє збан пива і чотири кухлі). На здоровячко, аби справа...

Старшина. Ох, ох, ох!... Пронеси Господи!

Писар. Так ось-що начальство приказує... і від вас а ні копійки на те гроший не править... Майте на увазі — люгість Степана на тещу, пожежу, приказ начальства і тому подобне... Так первоє судить за маґазин, а потім — за Петраша... а ми тільки донесемо! (Одходить до столу).

Мошка (налива пива єму). Призволяйтесь!

Писар (пє). А!! Пересохла горлянка.

Голос (за дверима). А що-ж панове повяті, чи справді погнило зерно?

Карпо (від дверей). Вірно, погнило чисто...

Харко. Аж душить...

Свирид. Зверху справді... а далі ми не переглежували...

Голос 2-ий (за дверима). А смотритель був при ревізії?

Харко. Ні.

Карпо. Ёго уже скинуто.

Свирид. А все-ж без хазяїна...

Дехто (за дверима). Звісно не порядок... не порядок!

Карпо. Та тут не те, що порядок... а те, що гниле...

Харко. Одно слово... має ся розуміти... (Гомін росте).

Писар (пє пиво). От іще повстані язики! Учи, учи, — а вони собі... тпфу!!

Старшина. Е, трудно... поки ёго повернеш — тричі спотїєш...

Мошка. А скільки випили горілки? Ой, вей! (Рівка вигляда з бокових дверей).

Голос 1-ий. Так кажете гниле?

Свирид. Та воно... мов-би то гниле... а треба смотрителя...

Голос 2-ий. Нам не про винуватого дбать, а про зерно.

Голоси. Звісно про зерно: як тепер не купить, то після уже...

Карпо. Ой, ой, як підкочить!

Молодиця. І не докупиш ся, не доведи, Господи!

Харко. А тут по злучаю можна...

Писар. Молодці!

Старшина. Благодареніє Богу...

Мошка. Свирид трівожить: подарував єму квіток, а він...

Хуторянські голоси (по черзі, а далі разом). Так! Переминить... переминить!... Закупити мерщій!

Селянські голоси. Провірити треба: може брешуть?

Хут. голоси. Чого-б же вони? На свою голову?

Сел. голоси. Та що ви, хуторяни, тямите?

Хут. голоси. Більше вашого!

Сел. голоси. Овна! Тяхті! Ревізію!

Хут. голоси. На чорта? Самі собі не вірите! (Галас).

Одні. Ревізію! Ревізію!!

Писар. Осложненіє.

Другі. Не треба! (Глухий гомін).

Мошка. Ой, ферфал, ферфал! І кошт, і справа!

Старшина. Не посвари, Господи, середу з пятінкою...

Рівка. Мамеле-тателе!

Карпо. Та тихо-ж!

Голоси. Тихо! Тихо! Годі!! (Галас потроху спада).

Мошка (до Коломийчихи). Бачите, що воно коштує?

Коломийчиха. У мене й душі нема!

Карпо. Коли ми кажемо, що гниле, так вірте... та ще приказ від начальства...

Харко. Тошно... приказ...

Сел. голоси. Та коли те... так що-ж!

Хут. голоси. Перемінить! Продать і купить!

Карпо. Так согласні?

Сел. голоси. То й перемінить...

Хут. голоси. Згода! Згода!

Карпо. Давайте руки!

Мошка. Дають, дають! (До писаря). Уф, какой гешефт!

Писар (тре руки). Перва́я стаття ублаготворена.

Старшина. Ох, Царю Небесний Утішителю...

Харко (до писаря). Пишіть приговор.

Писар. Стремительно! (До старшини). Він уже в мене готовий!

Карпо. Тепер про Степана Петраша. Чулисье наказ начальства... одно слово — лиходій... колумутник... і шабаш!

Голос 1-ий. Тещу-б в ложці води утопив.

Голос 2-ий. І спалить... пустить червоного півня...

Свирид. Щоб Степан лиходій? Не повірю!

Мошка (до писаря). Ой, Свирид ріже! Аріхенде!!

Голос 1-ий. Добряча душа! Всім допомагав! (Голос рост)е.

Карпо. Та добряча... але запалившись на тещу...

Харко (Карпу). І нам подарував половину позики...

Карпо. А як піде, то й копійки не заплатимо!

Харко. Хіба?!

Мошка (підбіга). А ні шеляга!

Хут. голоси. Та що ви, коли палій! За вашим селом і наш хутір піде...

Сел. голоси. Не повіримо!

Харко. Похваляв ся!

Молодиця. Ох, лишечко!

Коломийчиха. Сирота я беззаступна!

Хут. голоси. Та що ви чухаетесь? Мало ще лиха, так паліїв держать?

Голос 1-ий. А запакувати чоловіка нічого?

Хут. голоси. А запакувати всіх? (Гомін росте).

Карпо. А бамагу чули?

Хут. голоси. Що й казати: з Богом, Парасю!

Старшина. Ох, подай Боже!

Коломийчиха. Матінко сьвята, зглянь ся!

Голос 1-ий. А як-би вас?

Хут. голоси. То й нас! Ми всі згодні на висилку!

Сел. голоси. А ми не згодні!

Жіночі голоси. Степан чудесний чоловік.

Хут. голоси. Чого жінки сюди? Гей, соцькі! Боронять лодаря! Ми згодні на висилку!

Свирид. Та що це за напасть? Коли нам пакість, то хуторян скликають, а коли хуторянам — то нас!

Мошка. Чуєте, чуєте?

Хут. голоси. То ви нам на пакість?

Сел. голоси. А ви нам?

Голос 1-ий. Нема селян: сход незаконний! [Встає галас; чути: „Розходьтесь!“ „А нас чого зупинили?“ „Які іграшки?“ „Тихо!“ „Мовчіть!“]

Разом {
 Старшина. Ой, бунт!
 Писар (до соцького). На сход! Усмирйй!
 Мошка (до Рівки). Тікай, любуню!
 Молодиця. Ой, ще побють ся!
 Коломийчиха. Пропала справа!

Хут. голоси. Ми згодні на висилку!

Голоси 1-ий і 2-ий. Не всі! Ми — ні!

Карпо. Дві третини... Більшина! (До писара): Пишіть приговор!

Харко. Давайте руки!

Хут. голоси. Згода, згода! Согласні!

Карпо. Більшина згода!

Сел. голоси. Не згода! Згода! Згода!

Писар. Більш, як дві треті!! (До Старшини). Шабаште сход!

Старшина. Ох, Господи! Припусти й одпусти! (Підходить до дверей). Кінець сходу! Давайте руки!!

Дехто. Як кінець?

Старшина. Кінець, кінець! (Галас стиха). Ведіть Степана!

Мошка. Уф!! (Витира хусткою піт).

В и х і д 6.

Ті-ж і Степан, Явтух, Дід, Марина й Домаха.

Явтух. Пропустіть діда!

Голоси. Дід! Дід!! (Дід показуєть ся в дверях, за ним — Марина й Домаха; юрба посунула в хату, і за дверима натислась; Степан ближче до предкону).

Домаха (за діда). Степан не виноватий — то сестра его рідна!

Коломийчиха. Ох, вирвалась!

Марина (дїду). Брату нічого не вдіють?

Дід. Не бійсь, доню, заступимось!

Писар (на бік). Так вона знов до його? Ну, стій-же!

Старшина. Тихо!

Писар (розгорта бамагу). Такого-то числа, місяца, года, сельский сход такої-то волости, повним числом голосів... ну, тут хворма... слухала розбор уґоловних поступків приписанного крестянина того-же села Степана Петраша, как-то: об умшленом погноєній ним казѳоннаго запаснаго хліба, каковоє обстоятельство грозить разоренієм крестян; даліє — о пагубном і незаконном блудопадєній оного Петраша і о скусительном для наших симейств житіі; даліє — об его, Петраша, угрозах з смертельним оружієм і злокозненних понятіях, а равно і наміреніі стрєбить пожарним пламенем все село... слухали і постановили єдиногласно, по чистій совєсти, просить начальство об із'ятіі із нашего общества Степана Петраша, яко зловредного, неісправимого члена, нарушающаго общественное спокойствие і порядок, і об отосланіі вишереченнаго Петраша на поселеніє в сибірскіє області... Подписі і тому подобне...

[Мертва павза.]

Разом { Дід. Боже праведний!
 { Домаха. Степана в Сибір?
 { Марина. За віщо-ж?

Степан (кланяючись на три сторони). Спасибі вам, люди добрі!... Спасибі вам, браття!... Спасибі, друзі!... (Зітха). Так от яке тепле слово від кривого люду? Так от що я маю за своє серце й добро? Так от чим мене дякує друг, за якого я й душу свою рад був покласти?! Тяжко, але певно мусить так бути! (Чути зрушений гомін. Степан чим далі, більш задихаєть ся, хапаючись часто за груди). Так ви мене за те, що розпинав ся за ваші казбонні права, що гриз ся з кожною собакою за ваше добро, що не жалів для вас остатнього рубця, що ціле пекло за вас від тещі прийняв... так ви мене за все це — викидаєте з свого гурту, як паршиву вівцю, як скажену собаку, і женете геть з села на край світа? Спасибі, ще раз спасибі!

Голоси одні. Ми не давали згоди!

Голоси другі. Нас одурено!

Дід (виступає). Та як же у вас і язик повернув ся, та собрата, як Степан, засудити на висилку?! Боже ведний! Та не вже нашій темряві, нашому горю, кінці краю не буде? Не вже ми власними руками своїх заступників отдавати мєм на знущання, а самі будем плататись, як сліпі? Та лучче-ж нам провалитись крізь землю, аби сорому більше не мати!

Голоси. Спасибі, діду! Не треба приговору! Не — згода!!

Старшина (до писаря). Може-б порвати! Ну, его!... Припусти й одусти...

Писар (ему тихо). Що ви сердобольничаєте і тому подобне? Мошка. Ві ва гіз а цуре?

Дід і другі. Скасувать! На приговор не згода!

Степан. І касувати не треба: я знаю, що він незаконний і начальство его не ствердить, і мене вони не запакують, і олії з вас тихомиром не видушуть...

Писар. Та що ви даєте ему пятакати?

Старшина. Що-ж я? Наказаніє Боже...

Степан. За магазинний хліб вас ошукали: там було сухе і здрове зерно... у мене, отруїного, ключа одрізали і певно гнілі підсинали...

Коломийчиха (аж стріпонулась). Брехня!
 Мошка. Ферфал!

Дід. Правда, правда! Я бачив — зерно, як порох... і за
 ключа те-ж: ремінець перерізано...

Голоси. Так це-ж шахрайство! Мошенство!

Карпо. Нас одурело! Перевірить!

Харко. Ревізію!

Старшина. Сход закрито! Нічого більш рішати!

Писар. Розходьтесь! Десяцькі! Просіть!

Старшина (до Степана). А ти не бунтуй, бо випорем.

Писар. Приговор на це єсть: предварительное ісполненіє
 тому подобне...

Степан (не вважаючи до людей). За підпал гріх вам, що
 й подумали: хіба-ж я здатний, зза тещі, ціле село обез-
 долити?

Голоси. Зроду ні!

Мошка (ходить, ламаючи руки). Ой, ферфал, ферфал!

Писар. Женіть їх!! (Соцькі виштовхують).

Дід. Не штовхайсь, идоле! Не пхай, діда!

Діти. Гі (за дверима). Що се за розбій? Касуємо все! Ходім

до батюшки! (Всі, що опинились за дверима — тосунули).

Іванко. І по і Харко. Ходім і ми, ходім! (В хаті зосталося чимало,

Соцькі не дались соцьким).

Мошка. Ой вей, вей, вей!!

Степан (до людей). Не бійтесь, поки Господь мені вистачить
 сили, буду стояти за вас! (Бере за руки Домаху). Коли я
 перед ким отут винен, так ось перед цією, Богом мені
 наданою, дружиною... (Писар старшині щось шепоче).

Домаха. Степаночку, що ти?

Степан. Винуватий і перед цілим миром каюсь і прошу
 опрощення...

Домаха. Я вповата, я... вірила брехням...

Степан. Ні, і мене баламутила ота щоденна напасть! Але
 що на мене за оцю безвинну склали? (Бере Марину за
 руку). Чим єї оганьбили — то проклятуша брехня! Оця
 дівчина, яку звеличали полюбовницею — сестра мені
 рідна, і, Богом клянусь — сьвята і чиста душа, як
 криштал!

Домаха. Правда, правда!

Свирид. Хто-ж брехав?

Голоси. Ач, проди! Яку напасть сплели! (Писар осторонь щось на старшину напир, а той тільки піт утира. Мошка з розпачі щипа бороду).

Домаха. Ти мені єдиний тепер!!

Марина. І я не кину обох вас.

Коломийчиха. Не пущу я своєї дитини, не дам!

Домаха. Це вже моя воля!

Степан (до теці). Тут уже твоєї волі нема і людям не розлучити того, що злучено Богом! А ви, мої друзі... просвіти Господь вашу душу!... Коли-б ви знали, як боляче, як жорстоко вразили мене у це місце (на серце) а!! Нехай Бог вам дарує! В темряві бродите, і вас, як сліпців, напастники куди хтять пхають, здирають остатню сорочку, однашують собі черева з вашої крові та поту, туманять бідний ваш розум страхами, дурницями, а найпаче горілкою... І нема у вас ні братерства, ні правди, а тільки кривда панує!

Розом

Голоси. Свѣята правда!

Старшина. Годі вчити, бо я тебе... теє... не так!

Писар. Немедленно... предварительное!... (Показує).

Марина. Заспокій ся, брате!

Домаха. Степаночку, пур їм!!

Степан (запалювшись, дужче). Вам милосердним царем права дадені, щоб ви судились і правились своїми людьми, а ви обираєте здирицьків та шкурулухів...

Старшина. Беріть єго! Лози!!

Писар. Десяцькі! (Йде боротьба: десятицькі випихають людей, Коломийчиха помага).

Домаха (кидаєть ся). Не руште! Не дам!!

Степан (кричить). Вас налякали голодом; не бійтесь, — буде зверху від батька порада й підмога і тої помочи не одберуть ваші жиріди!

Старшина. Лози! Єго суд присудив!

Писар. В два кінці! Я тобі — за все!!

Марина (кидаєть ся і до Старшини і до людей). На Бога! Згляньтесь!!

Голоси (за дверий). Що це за розбій?

Домаха. Не дам! (Коломийчиха її одпиха).

Писар. Женіть їх! (До десятицьких морга): Беріть!! (Писар з соцьками випиха девого. Вагають ся. Боротьба. Мошка помага зачинити двері).

Степан (задыхаючись, песамовито). Не бійтесь! Правда є на сьвітї і встане! Не таким недолюдкѣм її задавити! (Писар з десятицкими хапнуть Степана. Коломийчиха одігнула Марину, вхопила за руки Домахи і не пускає. В трьох місцях боротьба).

Степан. Що сє?! Гвалт!! Самоцравство!!

Домаха (кусаючи руки Коломийчихі). Ай! Пустіть!

Коломийчиха. Поможіть! Кусає! (Підбіга Мошка).

Домаха. Ріжуть!!

Марина (ва-вколїшках). Милосердя!! Він ледве дише!

Степан. Люди! Оборонїть!!

Старшина. Я єму пронишу жирїда!

Писар. Двойну порцію!

Степан. Розбїй!! Хто в Бога вірує!! (Єго волочуть до рещтанської).

Голоси (за дверима). Пустіть! (Ламають двері).

Домаха (пручаючись). Марино! Не дай! Пробї!! Розбїй!

Вона єго раз отруїла... а тепер ріжуть.... (Коломийчиха затуля їй рот).

Марина (кинулась, одчиня двері). Ратуйте! Спасїть!

Коломийчиха (прискочила і кулаком Марину так, що та впала).

Мовчи, гадино!

Дїд (у дверях). Гвалт! Душогубство! (За ним юрба).

Степан (зобачивши, що Марина впала, з остатїми силами вириваєть ся). А!! Душогуби!! (Рушив на середину, вхопивсь за серце, захитав ся і впав).

Домаха і Марина (зірвались, припали до його). Убили! Мертвий!!

Дїд (надбіга, підїйма руки). Боже! Де-ж Ти?!

Урядник (хутко в двері). По приказу прибувшого господина Мирового Посредника Старшина, Коломийчиха і Писар арештовані! (Всі скамяніли. — Картина).

ЗАВІСА.

9 липця 1892 р.

Змѣсть. I. ПОЕЗІЯ. **Корнило Устіяновичъ**: Вѣтчинѣ. **Степанъ Руданскій**: Гетьманъ Иванъ Скоропада **Украинець**: Гимнъ Богданови Хмельницькому и До студента. **О. Філаретѣвъ**: Близюки — новина картина. **Пант. Кулѣшъ**: Поетови. Муза. Сумъ и розсага. **Украинець**. **Володимиръ Александрѣвъ**: Переклады псалмѣвъ. **Остапъ Левицькій**: На прощу до Кевлярь — поема Гайного. **Иванъ Франко**: Зъ космічныхъ пѣсень Яна Неруды.

II. ПРОЗА. **Иванъ Франко**: Гершко Іодьмахеръ — оповѣдане. **Вас. Чайченко**: Нелюбъ — оповѣдане. **Дан. Мордовецъ**: Житиме до вѣку. **Василь Лукичъ**: Историчный дѣячъ Украины-Руси гетьманъ Петро Дорошенко. Матеріаль етнографічний. Золоті ворота въ Кіевѣ. **Семень Козакъ**: Запорожеска Сѣчь. **Олекс. Барвѣнскій**: Кіевно-печерська лавра Музеѣ дотычачи Украины-Руси. Замятні Русини. **Иванъ Верхратскій**: Мотылѣ шкодники господарству **Василь Лукичъ**: Вильвъ живности на характеръ народѣвъ. Пиво, кумистъ, шинучі напитки и тютюнъ. Скарлатина. **Ив. Данилевичъ**: „Падавица (епілепсія) Смишне.

ІЛЮСТРАЦІЇ. *Портреты*: Ив. Котляревського, Гр. Квѣтки, Вол. Антоновича, Бог. Хмельницького, Мар Кропивницького, Ол. Огоновського, Льва Трепакѣвського, Петра Дорошенка, Сид. Вишницького и Вас. Шкрябляка. *Памятники историчный*: Золоті ворота въ Кіевѣ. Запор. Сѣчь. Клейноды гетьманскіи. Кіевно-печерська Лавра. Хата, въ котрой уродивъ ся Т. Шевченко. *Зъ исторіи природы*: 20 ілюстрацій мотилѣвъ.

РѢДНИЙ ЗЪЛНИКЪ ілюстрований літературный збѣрникъ
выдавъ *Василь Лукичъ*. — Львѣвъ 1891 р. Стор. 136
въ вел. 8-ць. Цѣна 30 кр.

Змѣсть I. ПОЕЗІЯ. **Евгеній Олесницькій**: Товариству „Прогрѣва“. **Корнило Устіяновичъ**: „Пѣдъ пывшину хвилю.“ **Стефанъ Руданскій**: Велямінъ. **Вол. Маслякъ**: Вѣв вразъ! **Аркадій Ів. Й-нъ**: Покликъ. **О. Філаретѣвъ**: Забута могила. **Леонідъ Глѣбѣвъ**: Орель и Соловей. Спѣгуръ та Сичичка. **Василь Чайченко**. Кузьмина. Хора. **В. Лиманскій**: [Василь Мова]. Заколпена пѣсня. На Степы. **М. Рихвицькій**: Весняна Думка. Матеріаль етнографічний. **Волод. Александрѣвъ**: Псаломъ XVII. **Данило Старый**: Вельмо. **Леся Украинка**, **М. Коцюбинскій** и **А. Крымскій**: Переклады зъ Гайного.

II. ПРОЗА. **Василь Чайченко**: Оповѣдане про Павла Хлѣбороба. **Иванъ Спѣлка**: Козацька выправа на Кафу. Колись и теперь. **М. и В. Чайченко**: Поезій въ прозѣ П. С. Тургенева. **Василь Лукичъ**: Настя (оповѣдане — перекладъ). Митрополитъ Дрѣ Сильв. Сембратовичъ. **Леонідъ Глѣбѣвъ**. **Василь Чайченко**. **Евгенія Ярошинська**: Вѣсѣльй обычаѣ буковинско-русского народу въ наддѣятранскихъ околицяхъ. **Домонтаръ**: Юліанъ Лаврѣвскій. **Олександръ Барвѣнскій**. **Артистъ**: Иванъ Тобилевичъ Карпенко-Карый. **Батьк.** Грицько Запорожокъ. **Данило Мордовецъ**. Смишне.

III. МАТЕРІАЛЬ ЕТНОГРАФІЧНИЙ збѣранный **Вас. Кроподолю**, **Тим. Бордулякомъ**, **Ольгою Гузарѣвною** и **Василемъ Лукичемъ**.

ІЛЮСТРАЦІЇ. *Портреты*. **Юл. Лаврѣвского**, **Вас. Чайченка**,

Леон. Гльбова, Ол. Барвнського, Гр. Запаренюка, Пет. Могилы, Дан. Мордовця. Ив. Тобилевича-Карпенка-Карого и Митр. Дра Сильвестра Сембратовича. *Памятники*: Гербъ Галицкой Руси. Могила Несторова. Церква св. Юра у Львовѣ. Хата Федьковича.

ЛЕВАДА літературный збѣрникъ выдавъ *Василь Лукичъ*. — Львѣвъ 1892 р. Стор. 103 въ вел. 8-цѣ. Цѣна 25 кр.

Змѣсть. **ПОЕЗІЯ** **Яромиръ**: До рѣдного краю! **Василь Чайченко**: Иванъ Поповичъ. Орель **Степанъ Руданскій**: Минихъ **Павло Думка**: Думка рѣльнича. **Володимиръ Александрѣвъ**: Переклады псалмѣвъ I, IV, VIII, XII, XVI и XVII.

II. **ПРОЗА**. **Иванъ Спѣлка**: Микита Бурлѣй [правдиве оповѣдане]. **К.** При заходѣ сонця [шарпѣ зъ сумнои хвилѣ] **Стефанъ Пятка**: Грѣмъ [оповѣдане]. **Василь Лукичъ**: Два брати [оповѣдане — перекладъ]. **Василь Лукичъ**: На рѣдныхъ могилахъ [оповѣдане — перекладъ]. **Д.** **Яворницькій-Домонтаръ**: Збройна сила и боевѣи способи Запорожцѣвъ. **Олекса Торонскій**: Значѣне матери въ выхованю дѣтей. **Наумъ Срѣбнаренок**: Дещо про податки. **О. Ч.** Про хоробри очи. **Д-ръ Юрій Конкольнякъ**: Холера. **Замѣтнї Русины**: 1. **Наталь Вахвиницъ**. 2. **Дамьянъ Гладилевичъ**. 3. **Омельявъ Пацтицкій**. 4. **Д-ръ Дамьянъ Савчакъ**. 5. **Иосифъ Гуричъ**. 6. **Григорій Врецьона**. 7. **Яковъ Гудикъ**. 8. **Олександръ Потебня**. 9. **Яковъ Кухаренко**. **Вѣдозва** центрального вѣдѣлу товариства „**Просвѣта**“ про товариство обезпеченя „**Двѣстеръ**“.

РѢДНА СТРѢХА літературный збѣрникъ выдавъ *Василь Лукичъ*; Львѣвъ 1893 р. Стор. 120 въ вел. 8-цѣ. Цѣна 25 кр.

Змѣсть: I. **ПОЕЗІЯ**. Зъ пѣсень про рѣдныи край **Степанъ Руданскій**: Павло Апостолъ. **Вол. Лѣсковацкій**: Старый гетьманъ. **О. Філяретѣвъ**: Заспѣвъ до поемы „**Иванъ Богунъ**“. **В. Лиманскій**: Самотній пѣсень. **Павло Грабъ**: Идеалы. **В. Лѣсковацкій**: Людѣ та корѣне, сонетъ. **О. Філяретѣвъ**: Спѣвати буду. **О. Філяретѣвъ**: До Паничъ и дѣвчина [Ад. Мицкевича] перекладъ. **Д-ръ Волод. Александрѣвъ**: Дѣды, поема А. Мицкевича. **Павло Грабъ**: Переклады.

II. **ПРОЗА**. **Иванъ Спѣлка**: Переселенцѣ, оповѣдане. **В. Чайченко**: Маруся, оповѣдане. **Павло Грабъ**: Христовъ воскресъ, оповѣдане. **Т. Устенко-Гармашъ**: Чудацьк, малюнокъ зъ жити. **Василь Лукичъ**: На святый вечеръ [перекладъ]. **Данило Мордовецъ**: Украинська улица и москальманія. **Вас. Чайченко**: Евгений Гребиня. **Олекса Торонскій**: Про катакомбы. **Ив. Спѣлка**: Бавовна **Замѣтнї Русины**: Корнило Устѣпановичъ. 2. **Михайло Старицкый**. 3. **Олександръ Корсунъ**. 4. **Д-ръ Юліянъ Целевичъ** [нап. **Лучакѣвскій**]. 5. **Иванъ Белей** [нап. **Вас. Лукичъ**], Смѣшне.

Всі посисні літературні збірники можна вістати в товаристві „Просвѣта“ у Львові ул. вірменська Чо 2.